

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

**PROBLEMATIKA IDENTITY RÓMOV V KONTEXTE
PROFESIONALIZÁCIE SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV**

Diplomová práca

Študijný program: Sociálna práca

Školiace pracovisko: Katedra sociálnej práce a sociálnych vied

Školiteľ: Lýdia Lehoczka doc. PhDr. PaDr. PhD.

Nitra 2010

Katarína Peciarová

Ďakujem mojej školiteľke práce
Lýdii Lehoczkej doc. PhDr. PaDr. PhD.
za cenné rady, odborné usmernenie, podporu a pomoc, ktorú mi poskytla pri vypracovaní
diplomovej práce

ABSTRAKT

PECIAROVÁ, Katarína: *Problematika identity Rómov v kontexte profesionalizácie sociálnych pracovníkov*. [Diplomová práca] – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; Katedra sociálnej práce a sociálnych vied. – Školiteľ: Lýdia Lehoczka doc. PhDr. PaDr. PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister (Mgr.) – Nitra: FSVaZ, 2010. 72 s.

Diplomová práca má teoreticko-empirický charakter. Ústrednou témou je problematika identity Rómov v kontexte profesionalizácie sociálnych pracovníkov. Teoretická časť je obsiahnutá v troch kapitolách, ktoré pozostávajú z viacerých podkapitol. V prvej sa popisujú teoretické zázemia pre skúmanie a definovanie identity. Autorka v nej podrobnejšie analyzuje identitu vo všeobecnej rovine, identitu Rómov, základné identifikačné línie v tradičnej Rómskej kultúre a subetnickú kultúru na Slovensku a jej identitárne charakteristiky. V druhej kapitole sa zameriava na marginálnu a marginalizovanú identitu Rómov. V podkapitolách sa pozornosť autorky sústreďuje na rómske osady a identitu kultúrnej chudoby. Tretia kapitola analyzuje rôzne druhy sociálnej práce a prácu terénneho, komunitného sociálneho pracovníka a sociálneho pedagóga v rómskych komunitách. Empirickú časť tvorí jedna kapitola, zložená z viacerých podkapitol. Práca sprostredkúva poznatky o úrovni znalosti problematiky identity a identity Rómov v profesionálnom živote sociálnych pracovníkov pracujúcich v rôznych zariadeniach. Prieskum bol vypracovaný na základe Q metodiky obsahujúcej 40 výrokov, ktoré boli predložené štyrom probantom (sociálnym pracovníkom). Autorka zisťuje, či je skúmanie identity dôležitou kompetenciou sociálnych pracovníkov, či je poznanie kultúrnej identity dôležitou podmienkou pri práci s Rómskou komunitou a či sociálni pracovníci preferujú skúmanie kultúrnej identity pred inými formami identít. Na základe zistených skutočností autorka poukazuje na rozdielne názory jednotlivých probantov z hľadiska dôležitosti poznania identity pri svojej práci. Empirická časť je postavená na interpretácií a porovnaní výsledkov výskumu, overení hypotéz a vyvodení záverov. Prácu uzatvárajú odporúčania pre prax, zoznam použitej literatúry a prílohy.

Kľúčové slová:

Identita. Identita Rómov. Subetnická diferenciácia. Rituálna nečistota. Príbuzenská štruktúra. Marginalizácia. Rómska osada. Kultúrna chudoba. Sociálna práca.

ABSTRACT

PECIAROVÁ, Katarína: The issue of Roma identity in the context of professionalization of social workers. [Master work] – Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Social Science and Health Care; Department of Social Work and Social Science. – Tutor: PhDr. Lýdia Lehoczka. Master of degree: Master. – Nitra: FSVaZ, 2010. 65 p.

The master work has a theoretical-empirical character. The main topic is the issue of Roma identity in the context of professionalization of social workers. Theoretical part contained three chapters, every chapter is consisted of smaller parts. In the first are described theoretical background for examining and defining identity. The author analyzes in detail the identity in general terms, the identity of Roma, the basic identification line of traditional Roma culture and sub-ethnic culture in Slovakia and its characteristics of identity. In the second chapter she focuses on marginal and marginalized identity of Roma. In the subheads the author focuses attention on the Roma settlement and the identity of cultural poverty. The third chapter analyzes various kinds of social work and work of field community social workers and social pedagogues in Roma community. The empirical part is made of one chapter consisted of smaller parts. The work brings knowledge about the level of knowledge of the issues of identity and the identity of Roma in professional career of social workers in various settings. The research was developed on the basis of the Q methodology contains 40 statements that were presented to four subjects (social workers). The author examines whether the examination of identity is important competence of social workers, the knowledge of cultural identity is an important condition for work with Roma community and whether the social workers prefer exploring of cultural identity over other forms of identities. Based on the facts the author mentioned different kind of views of respondents in terms of the importance of knowledge of identity in their work. The empirical part is based on the interpretation and comparison of research results, verifying hypotheses and drawing conclusions. The work is concluded by recommendation for practice, bibliography and annexes.

Key words:

Identity. Roma identity. Sub-ethnic differentiation. Ritual (un)cleanliness. A family structure. Roma settlement. Cultural poverty. Social work.

OBSAH

	ÚVOD	6
1	TEORETICKÉ ZÁZEMIA PRE SKÚMANIE A DEFINOVANIE IDENTITY	9
1.1	Identita vo všeobecnosti	10
1.2	Identita Rómov	11
1.2.1	Základné identifikačné línie v tradičnej rómskej kultúre	14
1.2.2	Charakteristika subetnickej kultúry na Slovensku a ich identitárne charakteristiky	17
2	MARGINÁLNA A MARGINALIZOVANÁ IDENTITA RÓMOV	19
2.1	Rómske osady	21
2.2	Identita kultúry chudoby	24
3	SOCIÁLNA PRÁCA V RÓMSKYCH KOMUNITÁCH VO VZŤAHU KU KULTÚRNEJ IDENTITE	27
3.1	Komunitná sociálna práca	27
3.2	Terénna sociálna práca	30
3.3	Práca terénneho, komunitného sociálneho pracovníka a sociálneho pedagóga v rómskych osadách	32
4	PROJEKT PRIESKUMU	36
4.1	Predmet a cieľ prieskumu	36
4.2	Hypotézy	36
4.3	Metóda prieskumu	37
4.4	Charakteristika vzorky a lokality prieskumu	38
4.5	Analýza výsledkov prieskumu	38
5	DISKUSIA	59
5.1	Interpretácia výsledkov prieskum	59
5.2	Odporúčania pre prax	65
	ZÁVER	67
	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ÚDAJOV	69

ÚVOD

Problematika identity ako sebauvedomovania si seba samého sa dotýka každého jedného z nás. Ak ide o jedincov, ktorí sú nositeľmi znakov takzvanej väčšinovej kultúry, väčšinou sa úvahy k problematike identity formujú v oblasti filozofie. Ak chceme hovoriť o identite Rómov, prichádzajú na rad úvahy, ktoré mapujú aj vrstvy identity, ktoré sme si doposiaľ neuvedomovali v plnom rozsahu.

Každý človek, rod, etnická skupina alebo národ sa snažia identifikovať svoj pôvod s určitými hodnotami kultúry, estetickými aktivitami stelesnenými v umeleckých artefaktoch. Rómom býva často vytýkané „nekultúrne“ správanie, na druhej strane je to rómska kultúra, o ktorú má väčšina obyvateľstva záujem. Rómovia majú v krvi rytmus a preto sú skvelí hudobníci a tanečníci. Nikoho tiež neprekvapí, keď Róm krásne maľuje, vyrezáva z dreva, modeluje z hlíny, pretože umelecké zameranie Rómov korešponduje s romantickými predstavami o rómskej temperamentnosti a obrazotvornosti. Problematika Rómov je veľmi zaujímavá a rozsiahla. Už celé stáročia žije rómske etnikum spolu s majoritnou spoločnosťou a aj napriek tomu sa dostatočne nepozná, pretože rómska psychika sa v niektorých aspektoch odlišuje od psychiky nerómov. Je potrebné spoznať ich sny, predstavy, túžby a zvyky, pochopiť spôsob ich života a spôsob ich myslenia, lebo základný rozdiel medzi Rómami a majoritnou spoločnosťou nie je v inom štýle obliekania, ani v inom type bývania, v rozdielnych tradíciách či spoločenskom postavení. Odlišujeme sa v tom, aké hodnoty uznávame a aký život žijeme. Hĺbka rozdielov spočíva v ich spôsobe života, v cítení a prejavovaní emócií. Jediná cesta ako ich pochopiť, je spoznať bližšie ich identitu. To znamená poznať ich kultúru, tradície, zvyky cez ktoré sa identifikujú a ktoré ich charakterizujú. Treba vynaložiť úsilie, aby sme sa cez toto pochopenie navzájom zblížili a neodsudzovali ich spôsob života len preto, že ho nechápeme a my žijeme inak. Rómovia tvoria nezávislú skupinu ľudí, ktorý majú svoj vlastný rôznorodý spôsob života. Nájdeme ich všade na svete. Majú svoj vlastný jazyk, rómčinu, ktorý je pravdepodobne odvodený zo severoindického jazyka, avšak nachádzajú sa v ňom slová pochádzajúce z mnohých jazykov vrátane gréčtiny a turečtiny. Všetci Rómovia sa dokážu prispôbiť životu v krajine, v ktorej žijú. Hovoria jazykom daného prostredia a rómčinu niekedy ovládajú len veľmi slabo. Vždy si však udržiavajú aspoň niektoré svoje osobitné zvyky a tradície. Niektorí Rómovia žijú v domoch, niektorí sú kočovníci a svoje domovy si ťahajú za autami alebo dodávkami. Odjakživa riešia problémy pri hľadaní miesta, na ktorom by sa

usídlili. Niektoré krajiny majú pre nich vyhradené osobitné miesto, niekde existujú aj školy pre deti takýchto kočovníkov. Či už žijú kočovný spôsob života alebo nie, rómovia radi žijú svoj život nezávisle od ostatných. Na živobytie si zarábajú v rámci možností vo svojom okolí, pričom zbierajú šrot alebo sa krátkodobo zamestnávajú pri sezónnych prácach ako je zber ovocia či žatva. Niekedy vyrábajú rôzne výrobky, ktoré predávajú, ako napríklad košíky a čipky. Často sa živia ako hudobníci, tanečníci alebo vystupujú v cirkuse. Keďže Rómovia žijú odlišným spôsobom života, niektorí ľudia sa k nim správajú podozrievavo a pokúšajú sa prinútiť ich zmeniť spôsob života tak, aby sa lepšie zaradili do okolitej spoločnosti. S Rómami sa zle zaobchádza už celé stáročia, no napriek tomu si dodnes zachovali svoj osobitý spôsob života, svoju kultúru. Kultúra Rómov je veľmi pestrá a zaujímavá. Keďže ja sama obdivujem rómsku kultúru a ich temperament, stala sa táto problematika témou mojej bakalárskej práce. Štúdiom na vysokej škole som dospela k názoru, že každý sociálny pracovník by mal poznať identitu jednotlivcov, skupín a komunít, s ktorými pracuje.

V prvej kapitole som rozoberala teoretické zázemia pre skúmanie a definovanie identity. V jednotlivých podkapitolách tejto kapitoly sa venujem identite vo všeobecnosti, identite Rómov, základným identifikačným líniam v tradičnej rómskej kultúre a charakteristike subetnickej kultúry na Slovensku.

V druhej kapitole sa zaoberám marginálnou a marginalizovanou identitou Rómov. V nasledujúcich podkapitolách sa moja pozornosť sústredila na rómske osady a identitu kultúrnej chudoby.

Tretia kapitola je venovaná sociálnej práci v rómskych komunitách vo vzťahu ku kultúrnej identite. Rozoberám v nej komunitnú sociálnu prácu, terénnu sociálnu prácu, prácu sociálneho pedagóga a terénneho sociálneho pracovníka v rómskych komunitách.

V štvrtej kapitole predkladám prieskum, ktorý bol robený na základe Q – metodiky obsahujúcej 40 výrokov.

Poslednou kapitolou je diskusia, v ktorej uvádzam interpretáciu výsledkov prieskumu, vyhodnotenie hypotéz a odporúčania pre prax.

1 TEORETICKÉ ZÁZEMIA PRE SKÚMANIE A DEFINOVANIE IDENTITY

Pojem identita je používaný v dvoch základných významoch: identita osobná alebo identita skupinová.

Identita osobná zahŕňa tak pochopenie seba samého ako aj spôsob, ktorým sme chápaní druhými. Identita jedinca sa utvára v priebehu jeho života na základe kategórií veku, pohlavia, spoločenského postavenia. V priebehu času je identita jedinca utváraná na základe rozmanitých spoločenských rolí, ktoré vyplývajú zo situácií, v ktorých sa daný jednotlivec nachádza (študentka, kamarátka, spolucestujúci, učiteľka, manželka, matka atď.). Identita jedinca je súborom všetkých jeho rolí a je taktiež určovaná jeho príslušnosťou k rôznym skupinám.

Identita skupinová je kľúčom k deleniu jedincov do skupín. V spoločnosti dochádza k spontánnemu utváraniu (konštruovaniu) skupín. Členov vlastnej skupiny poznávame na základe určitého spoločného rysu (napr. jazyk, životný štýl, oblečenie, účesy) v opozícii k členom skupín odlišných. Sociálne skupiny vznikajú na rôznych princípoch (generačnom, profesijnom, náboženskom, miestnom, politickom, etnickom, rasovom apod.). Jednotlivec je vždy príslušníkom niekoľkých takýchto skupín. Jeho skupinová identita je plurálna. Špecifickým príkladom skupinovej identity je identita etnická (národná). Etnická identita je daná členstvom jedinca v kultúrne vymedzenej skupine.

Pojem identity bol v posledných dvoch desaťročiach podrobne rozpracúvaný. Je predmetom záujmu viacerých vedných disciplín. Na isté prvenstvo si nárokuje psychológia a sociálna psychológia.

V psychológii sa kategóriou identity zaoberali najmä zakladatelia modernej psychológie (Wundt, James). Identitu v psychológii skúmame prostredníctvom autentického konania alebo v rovine zložky vedomia JA. V prácach popredných psychológov, ktorí sa zaoberajú identitou, sa stretávame s viacerými smermi a teóriami:

Eriksonova teória identity vymedzujúca štádia vývinu identity od nultého roku jedinca až po starobu, môže byť inšpiratívna pri skúmaní kultúrnej identity Rómov, najmä v kontexte s hľadaním identity, respektíve krízou identity v adolescencii (Lehoczká, 2006, s. 57).

Sociálna psychológia skúma zmenu v správaní, cítení a myslení jedincov pod vplyvom vlastného konania, ako aj pod vplyvom pôsobenia druhých ľudí. Citlivým obdobím pre utváranie identity je obdobie adolescencie, kedy si mladí ľudia utvárajú svoje vlastné

sociálne role, názory, postoje. Hľadajú si cestu pre vytvorenie svojej vlastnej, stabilnej a pevnej identity (Hill, 2004, s. 23)

Všetky psychologické prístupy sa stretávajú v uznaní toho, že identita jednotlivca sa vyvíja v konkrétnom kultúrnom a sociohistorickom kontexte (Výrost, Slaměnik, 1997, s. 212).

V sociológii je predmet skúmania zameraný najmä na sociálnu realitu. Ako veda o spoločnosti, spoločenských javoch, procesoch a vzťahoch sa sociológia zaoberá miestom človeka v spoločnosti. Podľa Kilianovej definície je identita onou štruktúrou človeka, prostredníctvom ktorej sa spája psychično so spoločenským a spoločenské so psychickým životom (Ondrejko, 2002, s. 106).

Identita v sociologickom poňatí je teda spôsobom prelínania vnútorného s vonkajším, osobného sveta so svetom verejným.

Môžeme poukázať na to, že je zrejmá súvislosť medzi sociálnymi a psychologickými podnetmi utvárania osobnej identity jedinca.

1.1 Identita vo všeobecnosti

Ak sa pokúsime definovať pojem identita podľa pravidiel vedeckého jazyka, zistíme, že je to pojem mnohovýznamový, komplexný a premenlivý. Jeho vymedzenie či už v rovine vedeckej alebo odbornej je náročnou úlohou. Nejestvuje totiž žiadna univerzálna teória o identite, tento pojem sa stáva predmetom skúmania vo viacerých vedných disciplínach (Bačová, 1996, s. 19).

Identita ako predmet vedeckého skúmania je obsiahnutá takmer vo všetkých akademických disciplínach, prioritu jej vedeckého poznávania predstavuje zo systému sociálno-vedných disciplín najmä psychológia. Dôležitou požiadavkou sa stáva interdisciplinárny prístup pri skúmaní identity a jej jednotlivých foriem. Žiadna disciplína sama o sebe nie je schopná poskytnúť uspokojujúce vysvetlenia pre všetky aspekty identity (Bačová, 1996, s. 9).

Vo všeobecnej rovine je význam identity dôležitý pri sebahodnotení človeka, jeho sebaúcte, skupinovej príslušnosti, prípadne príslušnosti k sociálnej vrstve, organizácii, inštitúcii a podobne. Identita je pocit svojbytnosti, jedinečnosti a odlišnosti individua od druhých. V každom jazyku identita označuje to, kým alebo čím niekto je. Je to obyčajne odpoveď na otázku „kto som?“ „čím som?“

Skupinovú identitu (kultúrnu, kolektívnu, etnickú, národnostnú, národnú, náboženskú) možno vymedziť prežívaním príslušnosti k určitej skupine klasifikovanej podľa rôznych

kritérií, či už je to hľadisko náboženské, záujmové či rasové, podľa demografických znakov, etnickej či sexuálnej orientácie.

Skúsme sa zamyslieť nad otázkou, aký je vzťah medzi osobnou a národnou identitou? Národná identita môže byť veľkou oporou osobnej identity, jej pevnou súčasťou. Každá identita znamená mimo iných odlišností odlišnosť od niekoho iného.

Bez poznania osobnej a skupinovej identity nemožno dostatočne analyzovať kultúrnu identitu. Táto je viazaná na historické korene a dlhodobú zakotvenosť kultúrnych prvkov. Človek je vždy spojený s určitou kultúrou a má svoju kultúrnu identitu.

Podľa Sičáka je kultúrna identita súborom predstáv sociálnej skupiny. Ako obraz sociálnej skupiny o sebe samej vyrastá z kultúrnej tradície, sústreďuje historické skúsenosti skupiny, určuje, ktoré kultúrne znaky považuje skupina za konštruktívne pre svoj kultúrny život (Sičák, 2004, s.147).

Prežívanie príslušnosti a spolupatričnosti k určitej skupine možno označiť ako sociálnu identitu. Pre jednotlivca je dôležité, ako si uvedomuje svoj vzťah k danej skupine, s akou intenzitou zážitkov precitňuje svoju príslušnosť, členstvo v skupine a akú má preňho hodnotu (Lehoczká, 2006, s.23). Sociálna identita vytvára širší rámec, v ktorom je možné analyzovať špecifický priestor a konkrétnu podobu určitej etnickej identity respektíve etnicity. Etnicitu tvoria kultúrne hodnoty a normy, ktoré odlišujú členov určitej skupiny od iných ľudí.

V závere tejto kapitoly si dovoľíme skonštatovať, že identita je fenomén zakotvený do prapodstaty bytia národa, etnika, národnosti, kmeňa, rasy. Je tým, čo ich definuje, čo sa v praktickom životnom prejave demonštruje ako mentalita, ako to, čo je definované „sebou samým“. Je hlavným kvalitatívnym určením ľudského druhu, respektíve skupiny, rodu a má určenie genetickej zakotvenosti. Avšak identita sama o sebe izolovaná od diania v okolí, v ktorom sa nachádza, môže zakrpatieť, respektíve z hľadiska budúcnosti môže byť i sociálne, kultúrne, ale i ľudsky nefunkčnou (Kusin, Vanková, Odlerová, 2006, s.13).

1.2 Identita Rómov

Človek sa v priebehu života hlási k rôznym sociálnym skupinám. Príslušnosť v nich si uvedomuje s menšou alebo väčšou mierou významu. Etnická príslušnosť je prežívaná vzhľadom k subjektívne prežívanej hĺbke vzťahu k hodnotám a normám, ktoré sú skupinou

preferované. Vedomie spolunáležitosti s určitou etnickou skupinou na základe spoločných objektívnych komponentov je definované ako etnické vedomie.

Individuálna, osobná identita členov rómskeho spoločenstva je sekundárna, do popredia vystupuje skupinová, kolektívna identita v rámci kmeňa, rodu, rodiny. Príkladom je zoznamovanie Rómov, ktoré prebieha na základe určitého rituálu. Otázky sú kladené podľa vopred určenej hierarchie: „prvou je otázka typu „odkiaľ pochádzaš, z dediny alebo mesta“, ďalej nasleduje otázka na rodinu „kto sú tvoji rodičia“, následné zistenie veku a potom až predstavenie sa podľa mena – ako výraz osobnej identity“ (Lehoczká, 2006, s. 61).

Ak chceme skúmať identitu určitej etnickej skupiny, je dôležité poznať štruktúru rodinných vzťahov a väzieb príslušníka danej kultúry. Základnou sociálnou jednotkou rómskej kultúry je rodina.

Pre Cigánov a kočovníkov má rodina veľký význam ako základná sociálna jednotka, v ktorej sa zabezpečuje reprodukcia, výchova a ochrana jedinca (Liégois, 1995, s. 75).

Radičová (2002, s. 17) z hľadiska demografických špecifik opisuje rómsku rodinu s charakteristikou mnohopočetnosti.

Tento tradičný znak rómskej rodiny umožňuje uplatniť v rámci príbuzenskej a rodovo-rodinnej solidarity vzájomnú pomoc v zmysle príslovia „brat platí za brata“. Z tohto pohľadu sa preto málopočetná rodina v rómskej kultúre považuje za oslabenú.

Názorom Davidovej na tradičnú rómsku rodinu je, že tradičná rómska rodina je patriarchálnou veľkorodinou, patriacou do širšej rodovo endogamnej skupiny. Rodinné vzťahy, štruktúra a hierarchia rodiny i rolí jej členov záviseli vždy od vzťahu a skupinových zákonov, ktorými boli a do istej miery aj naďalej sú podriadené.

Kultúrna identita Rómov sa javí ako najzložitejšia vrstva identity Rómov. Zložitosť tohto problému možno prezentovať na príklade subetnickej diferenciácie Rómov. Ak vychádzame z analýzy identity ako schopnosti zachovania kontinuity v priestore, v čase a vo vzťahoch, potom je možné predpokladať, že všetky tieto faktory vzájomne pôsobia na utváranie skupinovej identity Rómov v priebehu ich života a to v konkrétnych kultúrnych priestoroch.

Kultúrnu identitu Rómov definujeme teda ako formu skupinovej identity. Na jej konštituovanie (utváranie, existenciu a zmeny) vplýva najmä spoločnosť (spoločenské javy, procesy, vzťahy) a kultúra. Pri analýze kultúrnej identity Rómov sa nemôžeme vyhnúť vzťahom, súvislostiam a príčinným závislostiam jednotlivcov, ich identity ako spoločenských bytostí. Osobná identita je významným prvkom každého človeka, vytvára

jeho vnútorné „ Ja“, jedinečnosť a autenticnosť jeho osoby a entity. Je prepojená s každodennosťou nášho života a s ďalšími identitami vyskytujúcimi sa v rôznych situáciách a prostrediach. Vzájomný vzťah jedinca a spoločnosti je nevyhnutný, preto môžeme konštatovať, že nie je ani osobnej identity bez skupinovej identity (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2006, s.40).

Národnú a národnostnú identitu Rómov posilňujú najmä medzinárodní rómski reprezentanti a aktivisti. Na svetových kongresoch sa venujú rôznym aktuálnym témam týkajúcich sa tohto etnika.

Národnú respektíve etnickú identitu Rómov a jej formovanie ovplyvňujú spoločenské vzťahy a procesy. Existuje množstvo činiteľov a vplyvov spoločnosti, ktoré sú dôležité najmä pre život národných a etnických skupín. Vytváranie identity je podmienené spoločnosťou, vzťahmi v jednotlivých socializačných činiteľoch a interakciou, ktorá v spoločnosti v procese interakcie prebieha. Pre mladých Rómov je podľa nášho názoru dôležitá najmä stabilná a pevná osobná sebaidentifikácia cez interpersonálny a intrapersonálny rámec formovania identity.

Identitu Rómov je potrebné rozvíjať v civilizačnom kontexte, v kontexte rozvoja celej spoločnosti a so zreteľom na priority tejto spoločnosti. Je predsa nemysliteľné zavádzať, respektíve obnovovať stredoveké remeslá a zanedbávať potrebu vedecko-technického vzdelávania, ktoré je dnes už bežným kultúrnym javom. Inými slovami ide o proces osvojovania hodnôt, ktoré sú na jednej strane definíciou identity rómskeho etnika, avšak na strane druhej signalizujú určitú pohotovosť Rómov zapojiť sa do dynamiky zmien v sociálnej, ekonomickej, kultúrno-duchovnej, vzdelávacej a inej oblasti (Kusin, Vanková, Odlerová, 2006, s. 7).

Veľkú pozornosť by sme mali venovať najmä mladým ľuďom z rómskych komunít, ktorí predstavujú istý typ subkultúry so sociokultúrnymi prvkami normatívneho systému. Vykazujú osobitosti v hodnotovej orientácii, životnom štýle, v správaní sa svojich príslušníkov, v osobnej i skupinovej (kultúrnej) identite. Mládež a adolescenti z rómskych komunít sú stigmatizovaní v súvislosti so svojím sociálnym pozadím, geografickou identifikáciou, životným štýlom v osadách a spôsobom komunikácie nadobudnutým v izolovanom prostredí marginalizovaných rómskych komunít. Preto je potrebné vytvárať pre formovanie rómskej mládeže rozvojové sociálne programy. Tieto programy socializácie rómskeho obyvateľstva musia sledovať hlavný cieľ, ktorým je sociálna funkčnosť rómskej mládeže. Jej prostredníctvom sa musia vytvoriť podmienky pre to, aby si Róm čoraz väčší osvojoval predstavu že je, respektíve môže byť nositeľom určitej

sociálnej pozície (role). Avšak byť nositeľom sociálnej pozície (zastávať napríklad určitú funkciu na pracovisku, vyniknúť v určitej profesii, pôsobiť v úrade, na škole v úlohe učiteľa, asistenta) znamená so strany Róma určitý stupeň intelektuálnej a mravnej zdatnosti, určitý kognitívny a nonkognitívny potenciál. Ten sa však nerodí „hotový“, ale získava sa vzdelávaním a v procese socializácie.

Identitu Rómov nemožno chápať len ako súčasť ich socializácie, tá má, respektíve musí byť zároveň priestorom pre ich personalizáciu, kultiváciu ich osobnej svojbytnosti, pre identifikáciu ich JA. V tom zmysle ide o potrebu aj z hľadiska riešenia našej úlohy, analýzy mechanizmov prelínania sociálneho a osobnostno-individuálneho v samostatnom socializačnom procese, ale aj v procese výchovy a vzdelávania, zakotveného do konkrétnych regiónov a realizovaného v konkrétnych školách. Obzvlášť to platí so zreteľom na problematiku sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré rozvoj identity Rómov znemožňuje, alebo umožňuje iba vo veľmi malej miere (najmä zo zreteľom na negatívne určenie identity) (Kusin, Vanková, Odlerová, 2006 s. 11).

1.2.1 Základné identifikačné línie v tradičnej rómskej kultúre

Pri skúmaní tradičnej rómskej kultúry sa môžeme stretnúť so základnými identifikačnými líniami, a to:

- subetnická diferenciácia,
- rituálna (ne)čistota,
- príbuzenská štruktúra.

Ak skúmame subetnickú diferenciáciu, teda rozčleňovanie, rozlišovanie, máme na mysli predovšetkým to, čo zvykneme vyjadrovať slovami Rómovia nie sú „všetci rovnakí“. Je všeobecne známe, že Rómovia sú vnútorne diferencovaní do rôznych skupín, či už na úrovni kmeňov, etník, rodov, rodín, komunit, spoločenstiev. Rómovia sa rozlišujú napríklad podľa tradičných rómskych remesiel na etnonymov, autonymov, heteronymov, ďalej podľa prvkov duchovnej a náboženskej identity, regionálnych a územných, jazykových, rodových a iných súvislostí. Medzi najrozšírenejšie pomenovania Rómov v Európe a vo svete patria najmä tieto: Cigáni, Zingari, Dómovia, Gypsy, Gypori, Gitanos, Vengry, Jeniši, Kelé, Vendiko, Kanáloša, Aurari, Zlatari a mnohé ďalšie. K najpočetnejším skupinám vo svete patria: Kalderaši (s ďalším subetnickým členením na Lovári), ďalej Manuši (s členením Sintovia...) a Gitani (andalúzki a katalánski). Na Slovensku žijú tri

hlavné subetnické skupiny: Rumungri, Olašskí Rómovia a Sintovia, ktoré vykazujú tiež ďalšie členenie (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2008. s. 13-14).

Pomenovania v kontexte s etnogenézou sú známe v týchto modifikáciach: Dómovia, ktorí sa v tejto podobe nachádzajú napríklad v Indii a v Perzii. K zmene došlo v Arménii na podobu Lómovia a v Európe ich nazývame Rómovia.

Pomenovanie v kontexte migračných ciest: Predkovia Rómov prechádzali cez Európu postupne v malých i rozsiahlejších spoločnostiach, od 11. storočia sa predstavovali napríklad ako kniežatá z Malého Egypta, „Egypt’ania“.

Pomenovania charakteru exo-etnonymov: Písomný záznam prítomnosti predkov Rómov na hore Athos uvádza názov, ktorý im bol priradený a pôvodne patril manichejskej sekte Athingani. Z tohto pomenovania je známa modifikácia pomenovania Cikáni (v češtine), Ziegeuner (v nemčine), Cigáni (v slovenčine), Zingar (v taliančine), (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2008, s.15-16).

Za najstaršiu zmienku o Rómoch v Európe sa považuje záznam v rukopise „Život svätého Georga Anthonia“, ktorý napísal jeho žiak Malý Georg okolo roku 1068 v kláštore Iberon na hore Athos. Táto historická modifikácia exo-etnonymu Rómov vyказuje súvislosť aj so stále aktuálnou otázkou používania pomenovania „Róm alebo Cigán?“, ktorú poznáme zo Slovenska a susedských krajín. Ďalej poznáme pomenovanie podľa profesií. A to napríklad Sastrara – kováči, Kalderaši – kotlári, kovotepci, Arčiči – pocínovači, Salalahori – tehliari, murári, Sintiovia – podomoví brúsiči ...

Množstvo etnonymov, autonymov potvrdzuje diferenciaciu Rómov a zložitú etnologickej a etnografickej analýzy ich života v jednotlivých krajinách Európy i v celom svete. Počet žijúcich Rómov a Sintiov v Európe sa odhaduje v rozpätí od 6 do 8 miliónov, vo svete sa počet Rómov uvádza od 10 do 12 miliónov (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2008, s. 17).

Ďalším znakom tradičnej Rómskej kultúry je rituálna (ne)čistota. Konceptia rituálnej nečistoty vychádza z predpokladu existencie určitej nehmotnej, magicky chápanej iracionálnej kvality, ktorá svojou prítomnosťou rituálne (teda v našom chápaní hygienicky) znečisťuje svojho nositeľa. Týmto nositeľom môže byť vec, zviera alebo človek. Človek sa stane rituálne nečistým vtedy, keď príde do styku s nečistými vecami, zvierat’om (psy, slimáky, žaby, kone) alebo človekom (tehotná žena, žena, ktorá menštruuje). Takýto rituálne znečistený Róm sa nazýva „degeš“. Niekedy ale aj samotní Rómovia nadávajú do degešov „bielym“, ktorí žijú horšie ako oni, to znamená v byte (v lepšom prípade) ktorý zapácha a je špinavý, alebo bezdomovcom, ktorí sa túlajú po sídliskách a žobrujú jedlo a šaty. Stratit’ rituálnu čistotu rovná sa sociálnej smrti. Rituálna nečistota v rómskom

spoločenstve teda zohráva kľúčovú úlohu. Prelína sa životom od narodenia po smrť. To, či je Róm považovaný za rituálne čistého alebo nečistého ovplyvňuje jeho narodenie/zrodenie (džatí/ sansk).

V tejto identifikačnej línii si Rómovia určujú hranice voči iným Rómom i ne – rómskemu svetu v definovaní základných postojov a hodnotení za rituálne čistých a rituálne nečistých. Nejedná sa o nečistotu v zmysle fyzickej podoby, ale rituálnej, v spojení s množstvom symbolov, znakov a ich významov podľa rôznych kritérií. Či sa už jedná o prípravu alebo konzumáciu jedla, určitého druhu mäsa, hygienických otázok alebo sociálnej komunikácie, interakcie, spôsobu uchovávaní tradícií. Hodnotia sa najmä prvky rómstva, ktoré ako základná kultúrna hodnota v rómskej kultúre vstupujú do všetkých oblastí života Rómov. Sú to napríklad obyčaje, zvyky, uzatváranie partnerských a manželských zväzkov, rešpektovanie kultúrnych hodnôt, pravidiel morálky, obyčajného práva, etiky, kultúrnych vzorcov, noriem správania, výkonu remesiel, rodových stereotypov. U Rómov patriacich do tých skupín, ktoré výrazne dodržiavajú tradície, môže predstavovať kultúrne znečistenie už napríklad samotný kontakt s ne – rómskym prostredím. Za rituálnu ne – čistotu môžeme považovať napríklad emancipáciu žien, nedodržiavanie rodových stereotypov, ktoré sú presným vymedzením postavenia žien a mužov v rómskych tradičných spoločnostiach a neposkytujú ženám výraznejšie možnosti sebaidentifikačných identitárnych rámcov. Ženy sa musia podriaďovať nepísaným rodovým zákonom, podľa ktorých má muž v tradičnej rómskej kultúre mocnejšie, dominantnejšie postavenie (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2008, s. 18).

Z hygienických pravidiel je známy napríklad neprípustný spôsob umývania celého tela v jednej vode, alebo umiestnenie sociálneho zariadenia v blízkosti kuchyne. Každá skupina, ktorá dbá o prísne dodržiavanie stanovených noriem a pravidiel, ktoré sú premietnuté do zvykov a obyčajou, si o sebe myslí, že práve oni sú rituálne čistí a tí ostatní sú označovaní ako „ poškvnení“. Normy a zásady znečistenia sú presne vymedzené rodovými nepísanými zákonmi a ich nedodržiavanie sa prísne sankcionuje rómskym súdnym tribunálom.

1.2.2 Charakteristika subetnickej kultúry na Slovensku a ich identitárne charakteristiky

Je všeobecne známe, že Rómovia sú sociálne diferencovaní. Sami to zvyknú vyjadrovať slovami „hádzu nás všetkých do jedného vreca“. Postup odborného a vedeckého poznania rómskej kultúry nie je možný bez poznania základných identifikačných línií tradičnej rómskej kultúry.

Odlišnosti Rómov od majoritnej spoločnosti sú produktom dlhodobého formovania ich spôsobu života, ich hodnotovej orientácie. Rómovia v minulosti žili v špecifickom vzťahu k nerómskej spoločnosti, vykonávali určité profesie, plnili určité sociálne úlohy, pritom však žili v izolácii celkom vlastným duchovným životom, ktorý nebol zvlášť poznačený ani stredovekom, renesanciou, či modernou industrializáciou. V ich svete sa vytvárala iná sústava hodnôt, iná kultúra myslenia, iná morálka a vnútorné zákony, ktorých základným zmyslom bolo prežitie rodiny „familie“. Stovky rokov žili spôsobom života, ktorý bol nemenný a neustále rámcovaný zápasom o prežitie (Kusin, Vanková, Odlerová, 2006, s. 28). Ako sme už spomínali, na Slovensku žijú tri základné a hlavné subetnické skupiny: Olašskí Rómovia, Rumungri a Sintovia. Známe príslovie olašských Rómov hovorí: „... je dôležité byť človekom, ale ešte dôležitejšie je byť Rómom“.

Olašskí Rómovia alebo aj Vlašika Roma, sú potomkami kočovných kmeňov. Ich najväčšou podskupinou sú Lovári žijúci v okolí Rimavskej Soboty, Jesenského a Lučenca. Olašskí Rómovia prišli na územia Slovenska v devätnástom storočí a špecializovali sa na niektoré profesie, podľa ktorých dostali toto bližšie označenie Lovári (priekupníci s koňmi), Kalderaši (kotlári), Ričkari, Ursari (predvážači cvičených medved'ov, medvediari). Ďalšia podskupina, Bugešti, býva v Nitre a v okolí, Leviciach, Želiezovciach a Bratislave (Vašečka, 2002, s. 25).

Prežívajúca tendencia, sústred'ovanie sa do skupín, je u Rómov pozostatkom ich tradičnej vnútornej organizácie. Ide o výrazné prejavy zvyškov rodového zriadenia, ktoré sú dodnes oživované hlavne u skupiny Rómov olašských. V tejto skupine veľkorodín Rómov sa dodnes prejavuje hlboký rozpor v chápaní spravodlivosti a hájenia cti, prehľbuje sa rozpor medzi stále prežívajúcim modelom ich hodnotovej orientácie - tradičnou morálkou týchto Rómov a pravými zásadami a zákonmi majoritnej spoločnosti, ktorej sú príslušníkmi. Treba poznamenať, že u väčšiny olašských Rómov ešte stále prevláda inštitúcia nazvaná kris - ako inštitúcia súdu (Kusin, Vanková, Odlerová, 2006, s. 29).

Uzavretie kmotrovstva je prejavom posilnenia kmeňových a rodovo-rodinných väzieb, súdržnosti a solidarity príbuzenských vzťahov. Olašskí Rómovia preferujú výber kmotra a kmotry v rámci najbližšej rodiny v takmer rovnakom veku (Lyko, Lehoczka, 2009, s. 11).

U niektorých skupín Rómov, najmä olašských, sa dodnes prejavuje zápas medzi tradičným prežívajúcim modelom rodiny, jej hodnotovej orientácie, a medzi zákonmi, právnymi zásadami, morálnymi zásadami majoritnej spoločnosti. Ich tradičný model hodnotovej hierarchie sa dosť často dostáva do stretu so spôsobom života majoritnej spoločnosti, s jej hodnotami a zákonmi. Pozitívnu stránkou tohto protirečenia je to, že postupne dochádza k zmenám predchádzajúceho tradičného spôsobu života, myslenia a kultúry. Tieto zmeny boli vykonané jednak tlakom spoločnosti, ktorá všetko typické cigánske v ich spôsobe života považovala za brzdu v správnom vývoji Rómov, jednak dobrovoľným, adaptačným či integračným procesom so strany Rómov (Kusin, Vanková, Odlerová, 2006, s. 30).

U olašských Rómov bola napríklad súčasťou tradičného spôsobu obživy krádež, avšak len krádež spôsobená gádzom. Pokiaľ Róm poškodil krádežou iného Róma, bol odsúdený skupinovým súdom a podľa stupňa viny mu bola udelená pokuta. Olašskí Rómovia na pohreboch spievajú a radujú sa, čo je pre rumungrov vec nemysliteľná a nedôstojná a preto ich zato odsudzujú.

Na Slovensku sú Rómovia zastúpení v najväčšej miere rumungrami, to znamená Rómami usadlými najmenej tristo rokov. Aj keď pôvodne sa toto označenie vzťahovalo na maďarských Rómov (Ungrov), rozšírilo sa na všetkých usadlých, slovenských – Slovačike Roma a maďarských – Ungrike Roma, podľa jazykového prostredia majoritného obyvateľstva (Vašečka, 2002, s. 25).

Poslednú skupinu tvoria zvyšky potomkov germánskych Sintov. Táto skupina je veľmi malá, odhaduje sa, že na Slovensku žijú len tri rodinné klany. Rómska populácia je nerovnomerne rozptýlená. Takmer dve tretiny Rómov žijú na východnom Slovensku, najmä v okolí Košíc, a na juhu stredného Slovenska v okolí Rimavskej Soboty.

2 MARGINÁLNA A MARGINALIZOVNÁ IDENTITA RÓMOV

V úvode tejto kapitoly sa pokúsime o vysvetlenie vzťahu medzi pojmami marginálny a marginalizovaný.

„Marginálovia sú práve tí, ktorí sami, vlastnou vinou vystúpili či vypadli z vlaku prosperity. Málokto pripustí, že by to mohol byť práve onen vlak, ktorý mnohých z nich na nechránenom prejazde v neprehľadnom opare komplexnej spoločnosti bez jediného výstražného zahúkania jednoducho rozdrvil. V prirodzenom svete kočov a kónských povozov možno mnohí z nich nemuseli dopadnúť vôbec tak zle“ (Keller, 1997, s. 58).

Marginalizovaný znamená podľa slovníka cudzích slov okrajový, osamelý, diskriminovaný.

Marginalizácia- je proces sociálno-ekonomickej degradácie, vyplývajúci z neúspešného pokusu vyhovieť podmienkam na začlenenie sa do rozličných sociálnych systémov, ako napríklad trhu práce, politických inštitúcií, vzdelávacích a zdravotníckych inštitúcií.

Má svoje korene aj v predchádzajúcom období takzvanej socialistickej industrializácie a industriálnej urbanizácie Slovenska. Po roku 1989 sa zdedená marginalizácia regiónov prehĺbila a zároveň zasiahla aj iné, nové regióny. Zasiahnuté sú kompaktné, najmä hraničné územia severného, južného a východného Slovenska. Práve tieto oblasti sú etnicky a národnostne zmiešanými oblastami, čím marginalizácia nadobúda aj etnickú a politickú dimenziu (Vašečka, 2002, s. 90).

Tento proces sa teda v prípade rómskych komunít podľa niektorých autorov zvykne spájať aj s ich etnicitou. Zahŕňa procesuálnu stránku vydeľovania na okraj spoločnosti a zachytáva v sebe vážny predpoklad, že človek je v spoločnosti odsúvaný na okraj bez vlastného pričinenia, pôsobením nadindividuálnych procesov, ktoré možno len ťažko ovplyvniť. Znamená to, že nie on je zodpovedný za svoju životnú situáciu, ale fungovanie sociálnej štruktúry je tým prvkom, ktorý dynamizuje jeho marginalizované postavenie.“ (Lukáč, 2003, s. 123).

Marginalizácia vždy bola, a dodes aj je, akýmsi nástrojom sociálnej kontroly oficiálnej spoločnosti, ktorá si tým, že vytláča nepohodlných, deviantných, inak povedané „neposlušných“ alebo odlišných jedincov či celé sociálne skupiny, stráži svoj vnútorný poriadok. A tak sa na okraji spoločnosti ocitli vždy tí, ktorí neboli konformní, ale aj tí, ktorí poriadok narušovali svojím vlastným správaním, myslením, a v neposlednom rade aj odlišným spôsobom života. V súčasnosti je potrebné hľadať odpovede na otázky, aké sú

dôsledky marginalizácie pre kvalitu života sociálne vylúčených, ako sa prejavujú v niektorých oblastiach ich spoločenského života, aké majú šance znovu sa integrovať do spoločnosti. Synonymom pojmu marginalizácia sa často stáva pojem sociálna exklúzia.

Marginalizované oblasti sú charakteristické niekoľkými spoločnými znakmi: vysokou mierou dlhodobej nezamestnanosti a vysokou mierou sociálnej odkázanosti s následnými kvalitatívnymi určenosťami. Tieto charakteristiky sa odvíjajú predovšetkým od kvality ľudského kapitálu, infraštruktúry, sociálno-priestorových dispozícií regiónu zdedených a novonadobudnutých. Marginalizované územia koncentrujú kombináciu starej demografickej a novej vertikálnej chudoby, nízky potenciál na podnikanie, nízky prílev kapitálu a investícií. Sú typické úpadkom civilizačných a kultúrnych štandardov osídlení a ich životných podmienok, problémom je prístup ku vzdelaniu a kultúrnym aktivitám, s dôsledkom limitovaného vnútorného, vlastného potenciálu na sociálny a civilizačný rozvoj (Vašečka, 2002, s. 90).

Tieto regióny majú nízku schopnosť adaptácie na zmenené podmienky, nízke zastúpenie iniciatívnych aktérov so schopnosťou byť iniciatívnym, zodpovedným a zároveň hľadajúcim spôsoby pre vymanenie sa z marginalizovanej pozície. Práve preto, že Rómovia žijú v marginalizovaných regiónoch, ocitajú sa často vo veľmi ťažkej situácii. Oslabené, veľmi obmedzené možnosti, ktoré sú typické pre marginalizovaný región v kombinácii s abstinenciou potenciálu svojpomoci, sebaorganizácie a aktivizácie, vyžadujú špecifické prístupy, podporu a vypracovanie rozvojových, sociálnych programov zameraných na marginalizované regióny.

Akýkoľvek konkrétny program však nemôže byť úspešný bez systémových zmien predovšetkým v oblasti politiky zamestnanosti a bytovej politiky (Vašečka, 2002, s. 91).

Marginalizáciu nie je možné prekonať individuálnou životnou stratégiou. U Rómov sa prehlbuje dlhodobým nedostatkom materiálnej istoty a tiež dlhodobou nezamestnanosťou. Marginalizovanie Rómov spôsobuje vylúčenie veľkej skupiny ľudí z možnosti aktívne participovať na spoločenskom živote a aktívne sa zapájať do zodpovedného, plnohodnotného občianskeho života. Marginalizácia je o to nebezpečnejšia, že nielen momentálne, ale hlavne do budúcnosti rómska populácia vzhľadom k svojim demografickým ukazovateľom predstavuje značné množstvo pracovnej sily. Tá bude na Slovensku vo veľkej miere kvalitatívne ovplyvňovať sociálno-ekonomické a industriálne možnosti rozvoja regiónov, a to nielen tých, v ktorých táto menšina žije (Kusin, Vanková, Odlerová, 2006, s. 71).

V súčasnosti však existujú extramurálne komunitné sociálne služby pre marginalizované rómske komunity poskytujúce možnosť sociálnej nádeje. Vytvára sa tak priestor pre prípravu a realizáciu širokej škály sociálno-aktivizačných služieb pre komunitu s komunitou. Táto koncepcia zavádza nové a výrazne širšie dimenzie sociálnej pomoci (napríklad v kontexte postavenia a kompetencií obcí a miest). Pre marginalizované rómske komunity predstavuje nová legislatíva aj možnosť efektívnejšieho riešenia otázky bývania a ubytovania. Prínosom sa javia aj nové formy pomoci a rozšírenia sociálnych služieb, ktoré budú mať priamu súvislosť i s riešením marginalizácie, inklúzie, kohézie a integrácie. Dlhodobá sociálna komunitná starostlivosť vo vzťahu k marginalizovaným rómskym komunitám by mala vykazovať uplatňovanie týchto princípov: správne nastavenie princípu služieb, definovanie regionalít, explicitné stanovenie cieľovej skupiny, dostupnosť v napojení na služby, vhodná legislatíva, adekvátny a reálny rozsah služieb, koordinovanosť postupu, uplatňovanie profesijnej etiky, flexibilita multidisciplinárneho tímu profesionálov, tímovosť, starostlivosť v prirodzenom prostredí, partnerstvo s užívateľom a splnomocnenie užívateľa (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2008, s. 158-159).

Marginálnosť je teda bariérou pre získavanie ľudských skúseností, ktoré tvoria i ďalšie prvky, ako sú výmeny názorov, poznatkov a hodnôt medzi ľuďmi navzájom. Zabraňuje aj tvorbe širších sociálnych kompetencií respektíve ľudskému vzdelávaniu, kultúre a kultivácii osobnosti. Sociálna práca a sociálne služby sú zamerané na riešenie nepriaznivých sociálnych problémov a situácií marginálnych ľudí, zároveň je však možné usilovať sa o predchádzanie tohto znevýhodnenia, najmä formou prevencie v spoločnosti (Lyko, Lehoczká, 2009, s. 91-92).

2.1 Rómske osady

Najväčším problémom v naplnení si práva marginalizovaných Rómov na štandardné bývanie zostáva ich žitie v priestorovo izolovaných a segregovaných osadách. Sú známe aj tým, že existujú nielen v zdevastovanom prostredí bez infraštruktúry zodpovedajúcej civilizačným kritériám, ale nachádzajú sa aj v častiach územia Slovenskej republiky všeobecne označovaných ako hladové doliny. Jedným zo základných pretrvávajúcich teoretických nedostatkov je, že dodnes neexistuje jednotná definícia pojmu rómska osada, ktorá by dosahovala kritérium exaktnosti.

Podľa Vašečku z urbanistického hľadiska možno rozlišovať niekoľko základných sídelných typov rómskych osád.

Rozptýlená osada- bola najelementárnejším a časovo najcharakteristickejším sídelným typom. Nevytvárala samostatný urbanistický celok. Jednotlivé domy alebo obydlia boli od seba vzdialené často až 10-15 metrov. V neskoršom období došlo postupne k zaplňaniu voľného priestoru ďalšími obydliami, čím sa osada rozrastala. Takýmto vývojom prešla napríklad osada v obci Nálepko vo zvaná Grúň.

Lineárne osady- vznikali najmä na brehoch riek alebo v blízkosti ciest. Obydlia sa stavali rovnomerne po ich okrajoch. Vzdialenosť medzi jednotlivými obydliami nebola veľká.

Uličný typ- rómske obydlia tvoria samostatnú ulicu zväčša na konci dediny. Takýto typ je veľmi častý a vyskytuje sa napríklad v obci Spišský Hrhov v okrese Levoča, alebo Kurima v okrese Bardejov (Vašečka, 2002, s. 678).

V kontexte členenia osád na základe ich typu je možné osady ešte členiť podľa lokalizácie k obci a to na :

Úplne segregované osady- sú to tie, ktoré vytvárajú samostatný urbanistický celok, ktorý je fyzicky oddelený od obce.

Segregované osady- sídelné útvary, ktoré sú fyzicky oddelené od obcí, ale reálne sa nachádzajú na ich teritóriách. Oddelujúcim prvkom osád od majoritnej časti je spravidla prírodný útvar ako potok, pole, alebo umelý útvar- cesta, múr, alebo železničná trať.

Samostatne sídelné útvary v rámci obcí- najčastejšie predstavujú samostatné ulice alebo štvrte, ktoré sú urbanisticky integrálnou súčasťou obce, ale zo sociálno-kultúrneho hľadiska vytvárajú samostatnú entitu.

Okrem uvedených sídelných typov osád existujú aj útvary, ktoré môžeme označiť ako špecifické. Rozvoj v nich je limitovaný prírodnými prekážkami, napríklad z jednej strany potokom a skalným útesom z druhej strany. V niektorých prípadoch ich Rómovia dokonca vytvorili v priestoroch medzi dvoma potokmi, čím navonok budia dojem ostrovov.

Vo všeobecnosti o bývaní Rómov na Slovensku možno povedať, že v porovnaní s ostatnými krajinami v strednej a východnej Európe žijú slovenskí Rómovia častejšie práve v osadách a na okrajoch dedín a miest. Presný počet takto žijúcich Rómov sa dá ťažko určiť. Niektoré zdroje uvádzajú, že ide približne o 25% celkovej rómskej populácie Slovenska (Radičová, 2001, s. 13).

Podľa Úradu vlády Slovenskej republiky na Slovensku existuje viac ako „620“ osád a žije v nich až „128.000“ obyvateľov. Chatrče v osadách sú väčšinou jednoizbové, postavené z dreva, hliny, alebo plechu a strechy majú pozakryvané rôznymi druhmi igelitov. Väčšina

z nich nemá okná a dvere do nich sú z dreva. Interiér chatrčí je jednoduchý a z hygienických dôvodov na bývanie nevyhovujúci. V rohu miestnosti sa nachádzajú staré kachle na tuhé palivo. Jediným kusom nábytku je obvykle stará široká posteľ, na ktorej spia rodičia a ich najmladšie deti. Staršie deti a dospelí spia na zemi, slame, špinavých dekách alebo handrách. Detský kútik, knihy, hračky, alebo iné civilizačné predmety sa v chatrčí nenachádzajú. Mnohé rodiny žijú v segregovaných mestských getách, medzi najznámejšie patria getá v Košiciach, ktoré sa nachádzajú v mestskej časti Košice- Luník IX, a v Rimavskej Sobote, časť Dúžavská cesta známa ako čierna štvrť. V getách ide o panelákovú výstavbu – predtým štátnych a dnes mestských nájomných bytov, ktoré sú zväčša vo vnútri i vonku zdevastované. Okolie týchto zón je tiež znečistené rôznym odpadom, takže spôsob života rodín žijúcich v nich je väčšinou totožný s rodinami žijúcimi v segregovaných osadách.

Vo všetkých typoch rómskych osád sa vyskytuje priestorový problém. Obvykle miestnosť chatrče obýva 10-15 osôb. To znamená, že na jedného obyvateľa pripadá asi 1m štvorcový. Sociálna práca s komunitou je najmladšia z trojice metód rozlišovaných podľa predmetu, na ktorý je zameraná. Komunitná sociálna práca je zároveň najmenej rozpracovaná oblasť sociálnej práce, ktorá je zameraná na konkrétne životné situácie v určitých územných celkoch. Rešpektuje biologické, etnické, psychologické, kultúrne, sociálne, ekonomické a ekologické potreby obyvateľov komunit(Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2008, s. 110-111)

V prípade obyvateľov rómskych osád sa výzvou do budúcnosti môže stať sociálna práca rozvíjajúca občianske komunitné hnutie. Takýto typ prístupu v sebe zahŕňa niekoľko pozitív: potvrdzuje občiansky princíp, prístup k obyvateľom rómskych osád nie je len na základe výskytu patologických javov, ale podporuje účinnú vzájomnú komunikáciu, špecifikáciu potrieb členmi komunity, ich začlenenie do širšej vzťahovej štruktúry a vytvorenie partnerstva (nie vo vzťahu typu pacient- lekár), podporuje občiansku zainteresovanosť, spoluzodpovednosť, angažovanosť v spoločenskom živote (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2008, s. 95).

Po roku 1989 sa v našich podmienkach začína viac objavovať pojem komunitná sociálna práca. Sociálna práca s komunitou je výrazne sociologicky orientovaná, ale zároveň má interdisciplinárny charakter. Pomáha ľuďom v konkrétnych životných situáciách na určitom územnom celku. Jej základným cieľom je vytvorenie vzájomnej pomoci, zapojenie dobrovoľníkov do činnosti a posilnenie susedskej pomoci (Pavelová, 2004, s. 6-7).

2.2 Identita kultúrnej chudoby

Sociálna realita obyvateľov rómskych osád sa vyznačuje vysokou mierou nezamestnanosti, ktorú sprevádza ďalší sociálny jav a tým je fenomén chudoby.

„Chudoba je v prevažnej miere spojená s nezamestnanosťou, respektíve s nízkymi príjmami zo zamestnania. Štátna sociálna politika vytvára systém zabezpečenia nezamestnaných a nízkopríjmových jednotlivcov a rodín, často krát však najslabšie skupiny a jednotlivci nevyužívajú opatrenia politiky zamestnanosti z nevedomosti, neochoty ísť do vzťahu s úradmi, z dôvodu odmietania pomoci a podobne“ (Žilová, 2005, s. 17).

Najčastejšie sa chudoba charakterizuje ako stav, keď nedostatok finančných prostriedkov obmedzuje možnosti spotreby. Chudobu rozlišujeme v dvoch podobách: absolútna a relatívna chudoba.

Podľa viacerých autorov ľudia žijú v chudobe, ak ich príjem a viaceré zdroje sú nedostatočné natoľko, že im neumožňujú dosiahnuť takú životnú úroveň, ktorá je akceptovateľná pre spoločnosť v ktorej žijú. Prostredie chudoby je nevhodné pre hľadanie akejkoľvek identity. V chudobnom prostredí sa hovorí skôr o kríze identity. Cestou z takejto krízy je v prvom rade obnovenie sebadôstojnosti a sebavedomia obyvateľa daného prostredia v podstate môžeme hovoriť o obnove sociálnej identity.

„Vznikom nezamestnanosti sa vytvorila nová komunita nazvaná ako skupina sociálne slabých“ (Haburajová-Ilavská, 2002, s. 21).

V medzinárodnom vymedzení (Ženeva) sa ako nezamestnaní definujú len uchádzači o zamestnanie. Druhy príčin nezamestnanosti sa delia na fiktívne, sezónne, štrukturálne a konjunktúrne.

Tieto príčiny nezamestnanosti sa najviac dotýkajú rizikových skupín, ako sú napríklad ľudia zdravotne znevýhodnení, absolventi škôl, starí ľudia a ľudia s nízkou kvalifikáciou alebo bez kvalifikácie. Obyvateľov rómskych marginalizovaných komunit zaradujeme do skupiny ľudí bez kvalifikácie alebo len s nízkou kvalifikáciou. (Matulay, Matulayová, 1998, s. 85).

Podľa nasledujúceho autora sú Rómovia na Slovensku z hľadiska ekonomickej štruktúry do značnej miery triedne a kvalifikačne homogénni. A väčšina z nich patrí z hľadiska socio - profesijného statusu do kategórie nekvalifikovaných robotníkov, s čím súvisí ich veľké zastúpenie medzi nízkopríjmovými skupinami obyvateľstva Slovenska. Z hľadiska

pracovného zaradenia bolo možné už v období socialistického režimu hovoriť o istom „monotype“ rómskej rodiny: rodina robotníckych či poľnohospodárskych nekvalifikovaných zamestnaných, bez odborného či všeobecného stredného vzdelania, s nízkym priemerným príjmom na jedného člena rodiny, v prevažnej miere s mužom, ktorý pracuje mimo obce svojho bydliska (Džambazovič, 2000, s. 89).

Ak berieme do úvahy, že v tejto skupine tvorí až 1/3 dlhodobá nezamestnanosť, dostávame sa k potrebnosti vytvorenia sociálne aktivačných služieb a sociálnej práce pre túto cieľovú skupinu. Na týchto klientov sa orientujú najmä úrady práce, úrady sociálnych vecí a rodiny, ktoré vyvíjajú rôzne aktivity napríklad (sprostredkovateľské, poradenské...).

„ Nezamestnanosť je komplikovaný sociálny, ekonomický a kultúrny problém, preto neexistuje jednoznačné riešenie, len rôzne prístupy k pochopeniu jej multidimenzionálneho charakteru. Z uvedeného teda vyplýva, že nezamestnanosť je súčasne sociálnym javom a aj sociálnym problémom“ (Matulay, Matulayová, 1998, s. 85).

Obyvatelia rómskych komunít patria k rizikovým skupinám, ktorých sa nezamestnanosť dotýka vo veľmi výraznej miere. Dôvody sú najmä: nedostatočná kvalifikácia respektíve nízka vzdelanostná úroveň, znížené komunikačné a iné sociálne kompetencie, nerovnocenné postavenie a znevýhodnenie na trhu práce, ekonomická zaostalosť regiónov, nezdravé závislosti na rodičoch, nesúlad medzi ponukou a dopytom práce, rodové stereotypy a mnohé ďalšie.

Chudoba existovala a týkala sa aj Rómov už počas socialistického režimu, pričom Rómovia boli v kategórii chudobných zastúpení neštandardne. Po roku 1989 sa pojem chudoba začal naplňovať novým obsahom na základe nerovností medzi jednotlivcami na jednej strane a celými sociálnymi kategóriami na strane druhej. Individuálnymi kritériami možno rozumieť starú demografickú chudobu, kde základným faktorom chudoby je počet detí. Z tohto typu chudoby je možné sa dostať individuálnymi stratégiami, najmä zmenami v reprodukčnom správaní sa. Rovnaké chápanie chudoby ako demografickej, to znamená vytlačenie chudoby do rodín a spájanie rodiny s určitou životnou situáciou, uplatňoval aj socialistický štát. Zmenil tak chudobu z verejnej záležitosti na vec súkromnú, čiže chudoba stratila svoj rozmer sociálneho statusu. Chudoba sa tak chápala ako individuálne zlyhanie (Kusá, 1997, s. 43).

V prípade rómskej populácie, ktorá žije v chudobe alebo je ňou ohrozená, možno pozorovať rôzne typy nerovnosti: príjmová nerovnosť, statusová nerovnosť, nerovnosť v schopnostiach a nerovnosť na trhu práce, nerovnosť vo vzdelaní a v prístupe k vzdelaniu,

nerovnosť v privilégiách a sile zdieľaných sociálnych sietí, nerovnosť v rozdelení vplyvu a moci.

Základnou stratégiou riešenia životnej situácie, a to tak majoritnej, ako aj rómskej populácie je rodinná spolupráca, vzájomná rodinná pomoc, širšia príbuzenská spolupatričnosť. Rozdiely sú v tom, aký druh pomoci rodina či príbuzenstvo poskytuje, a či vôbec je schopné pomoc poskytnúť. Rodinné stratégie sú určované predovšetkým kultúrohistorickým zázemím a podmienkami života jednotlivých rodín. To, aký typ rodinnej stratégie v osídlení obce preváži, závisí od socio-kultúrneho charakteru a mikroklimy osídlenia obce podstatne výraznejšie, než od demografických charakteristík rodiny. V nových spoločenských podmienkach sa predovšetkým revitalizujú staré, poznané, vyskúšané rodinné stratégie. Majoritná tradičná rodina okrem stratégie rodinných sietí revitalizuje stratégiu samozásobovania a odchodu za prácou do zahraničia. Segregované rómske rodiny však stratégiu samozásobovania nikdy nepoužívali a nepoužívajú (Vašečka, 2002, s. 89).

Rómom vlastne ostáva jediná aktívna stratégia a tou je odchod. Táto stratégia sa však nedá uplatniť v segregovaných, marginalizovaných osadách. Špecifickým znakom Rómov je kolektívny odchod, odchod celých rodín z určitých lokalít. Motívom často bývajú vyššie sociálne dávky. Všetky uvedené stratégie majú charakter krátkodobých a rýchlych riešení, bez perspektívy dlhodobého výrazného zlepšenia situácie.

3 SOCIÁLNA PRÁCA V RÓMSKYCH KOMUNITÁCH VO VZŤAHU KU KULTÚRNEJ IDENTITE

3.1 Komunitná sociálna práca

Komunitná práca má vo svete približne storočnú tradíciu. Predstavuje sociálnu prácu so všetkými druhmi komunít. Pojem komunita sa definuje rôzne, jeho obsah je chápaný nejednotne.

Pavelová a Tvrdoň chápu komunitu ako sieť osobných vzťahov, skupín, tradícií a vzorov správania, ktoré existujú medzi tými, ktorí majú spoločné fyzické susedstvá, socioekonomické podmienky alebo spoločné chápanie a pojmy (Pavelová, Tvrdoň, 2006, s.8).

Okrem toho existuje ešte mnoho ďalších definícií. Komunita je vymedzená hranicami, ktoré môžu byť geografické, politické, ekonomické alebo sociálne a je postavená na pilieroch, ktorými sú sídelné hodnoty, spoločné kultúrne dedičstvo, spoločné záujmy, spoločné problémy a má štruktúru. Komunita je miesto, kde človek môže získavať emocionálnu podporu, praktickú pomoc a ocenenie v každodennom živote.

Existujú rôzne druhy komunít, ktoré sa navzájom odlišujú najmä počtom členov, mierou závislosti od iných spoločenstiev, hustotou osídlenia, demografickým a sociálnym zložením, historickým vývojom i charakteristickým spôsobom života.

Podľa Pavelovej a Tvrdoňa (2006, s.17) komunity môžeme členiť podľa rôznych kritérií a to z hľadiska sociálnych väzieb medzi ich členmi, z hľadiska genézy ich vývoja a z hľadiska ich cieľa.

Žilová (2003, s.13-14) člení komunitu podľa ich cieľa, ktorý majú uvedomene alebo spontánne dosiahnuť na: regionálne, duchovné a občianske komunity.

Členením potrieb komunity sa zaoberali mnohí autori. Známa je najmä Maslowova klasifikácia potrieb na nižšie fyziologické, potreba bezpečia, čiastočne aj afiliačné potreby, potreba uznania a vyššie potreby ako je sebarealizácia, sebanaplnenie, potreby rastu. Pre sociálnu oblasť je aktuálna klasifikácia potrieb na telesné (biologické), na psychické (vývojové, duchovné i psychosociálne) a na sociálne. Potreby vyplývajú z určitých osobitostí, odlišností, zo špecifických životných situácií. Pri neuspokojovaní potrieb dochádza k deprivácii, frustrácií, následná terapia by mala navodiť žiaduci stav a vytvorenie podmienok pre kvalitný komunitný život (Lehoczká, 2006, s. 31 – 32).

Doteraz sme sa venovali charakterizovaniu pojmu komunita, typom a potrebami komunit. Spojenie výrazov komunita a práca nám dáva pomerne novú dimenziu zmyslu v teórii, ale aj v praxi. Genéza komunitnej práce v zahraničí je staršia ako u nás, za jej vznik sa považuje vo svete druhá polovica 19. storočia. Súvisí s rozpadom tradičných komunit v dôsledku procesov industrializácie a urbanizácie.

Komunitná práca je rozvojový proces, ktorý je zároveň kolektívnou aj individuálnou skúsenosťou. Je založený na dodržiavaní rovnocenného partnerstva medzi všetkými zaangażovanými, ktoré umožňuje a podporuje výmenu skúseností, vedomostí, zručností, za účelom uskutočnenia zmeny. V komunitách, ktoré sú v znevýhodnenom postavení, je účelom komunitnej práce umožniť, aby si komunita bola schopná identifikovať svoje práva a potreby, vyjasnila si svoje ciele a uskutočnila kroky potrebné k ich naplneniu – samozrejme pri rešpektovaní potrieb a práv iných. V práci s komunitou je neodmysliteľná jej kvalitná stratégia a ciele.

Cieľom komunitnej práce je - podpora participatívnej demokracie, podpora sebaurčenia, výmena a rozvoj poznania, zmena mocenského usporiadania a mocenských štruktúr k posilneniu demokratického princípu na lokálnej úrovni, odstráneniu nerovnosti a podpore sociálnej spravodlivosti (Rosinský, 2006, s. 78).

Komunitná práca podľa Duyvendaka napríklad zabezpečuje profesionálnu a nezávislú podporu skupinám ľudí, spolu s miestnymi obyvateľmi žijúcimi v danej komunite identifikuje komunitné problémy, zvyšuje posilňovanie miestnych obyvateľov, aby sami dokázali riešiť problémy a zameriava pozornosť hlavne na ľudí deprivovaných a v sociálnom vylúčení, (Duyvendak: In Pavelová, Tvrdoň, 2006, s. 32-33).

Princípy komunitnej práce sú nasledovné: každý má právo na osobný rast, ku ktorému môže využiť spoločensky dostupné prostriedky, efektívna zmena je evolučná, má tendenciu presadiť sa, silné komunity a pozitívne sociálne zmeny závisia na osobnej komunikácii napriek ekonomickému a sociálnemu rozdeleniu.

Komunitná práca v sociálnej práci je podľa Žilovej práca s regionálnou respektíve sídelnou komunitou, t.j. spoločenstvom, pospolitosťou, v rámci ktorej spoločne nežijú ľudia konkrétneho územného celku, regiónu. Medzi jednotlivcami v komunite existujú typické (zvláštne) väzby a interakcie, ktoré charakterizujú komunitu ako celok. Samotná komunita má väzby a špecifickú pozíciu voči ostatným, zvlášť susediacim komunitám v spoločnosti a voči širšiemu spoločenskému celku.

Potreba sociálnej práce s komunitou vzniká v prípadoch - patologickkej poruchy v spoločnosti (sociálna diskriminácia komunity, znevýhodnenie komunity voči ostatným

celkom spoločenského útvaru, vznik a nárast sociálno-patologických javov v rámci komunity), a tendenčného, spoločensky žiaduceho ovplyvňovania kultúrnej, zdravotnej, hygienickej, vzdelanostnej úrovne v komunite (Žilová, 2005, s. 74).

Komunitný rozvoj sa realizuje prostredníctvom komunitnej práce. Prax sociálnej práce je založená na modeloch „sociálnej starostlivosti“, ktoré lokalizovali problém v jednotlivcoch, rodinách alebo komunitách.

Snaha priblížiť prácu čo najviac komunite vedie v niektorých prípadoch k tomu, že sociálny pracovník je umiestnený priamo do komunity, aby získaval podporu miestnych dobrovoľných pracovníkov a rozvinul spojenie s ostatnými organizáciami na najnižšej úrovni. Práca s komunitou je zároveň aj práca so skupinami a jednotlivcami, ktorí danú komunitu tvoria. Sociálny pracovník preto pracuje aj metódami individuálnej a skupinovej práce. Komunitná sociálna práca sa v súčasnej spoločnosti stáva jednou z primárnych výziev smerom k sociálnej práci ako profesie. Požiadavky sociálnej praxe a celkovo sociálnej sféry sú tým podnetom, ktorý evokuje teoretické vymedzenie priestoru jej pôsobenia.

Pri rozdielnosti druhov komunít je potrebné zadefinovať, na aký druh komunity sa naša sociálna práca bude zameriavať. V prípade obyvateľov rómskych osád možno hovoriť nielen o sídelných komunitách, ale zároveň sa v nich adresnou môže stať sociálna práca rozvíjajúca občianske komunitné hnutie. Takýto typ prístupu v sebe zahŕňa niekoľko pozitív, potvrdzuje občiansky princíp. Prístup k obyvateľom rómskych osád nie je len na základe výskytu patologických javov, ale potrebuje účinnú vzájomnú komunikáciu, špecifikáciu potrieb komunity, ich začlenenie do širšej vzťahovej štruktúry a vytvorenie partnerstva, podporuje občiansku zainteresovanosť, spoluzodpovednosť, angažovanosť v spoločenskom živote (Lehoczká, Haburajová- Ilavská, 2006, s. 96-97).

Na základe „odlišnosti“, „inakosti“ kultúr by nemalo dochádzať k stigmatizovaniu príslušníkov iných kultúr, diskriminácii v oblasti práv etnických a národnostných menšín. Rómske osady sú priestorovo segregované komunity s absentujúcou dostatočnou medzi etnickou komunikáciou, chýbajú tu širšie sociálne vzťahy medzi majoritou a minoritou, preto aj sociálna identita a kultúrna identita obyvateľov rómskych osád zostávajú nenaplnené.

Osobná identita je uzavretá v skupinovej/kultúrnej identite a tá je zase uzavretá v danom izolovanom mikroprostredí. Z uvedeného teda vyplýva, že k úspešnému realizovaniu komunitných sociálnych služieb, adresovaných obyvateľom rómskych osád, by malo

pomôcť prekonať uzavretosť - „otvorenie života“ rómskych osád, a to po stránke vnútornej i vonkajšej (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2006, s. 98).

3.2 Terénna sociálna práca

Termín terénna sociálna práca je v slovenskom prostredí veľmi novým termínom. V období do roku 1998 sa v oficiálnych dokumentoch používal v súvislosti s rómskou komunitou iba zriedka, aj keď nájdeme opisné vymedzenie aktivít, ktoré možno k tomuto termínu priradiť. Napríklad materiál pod názvom Koncepčné zámery vlády SR na riešenie problémov Rómov z roku 1997 uvádza, že je potrebné „sociálnu pomoc“ zamerať na prácu s rodinou a jej členmi priamo v prirodzenom prostredí, v ktorom žijú. V dokumente pod názvom Informácia vlády SR o stave riešenia problémov rómskej národnostnej menšiny za obdobie november 1998 – máj 2000 sa uvádza, že terénni sociálni pracovníci vykonávajú poradenskú činnosť pre rómske rodiny ako v oblasti sociálnej, výchovy a vzdelávania, tak aj zamestnanosti, pri riešení bytovej otázky a zdravotnej výchovy. Spolupracujú s charitatívnymi organizáciami, základnými školami, občianskymi združeniami, miestnou samosprávou, cirkvami a podobne. V terénnej sociálnej práci má každý konkrétny problém svoju konkrétnu príčinu, ktorú treba nájsť a spolu s klientom a ďalšími subjektmi v jeho okolí odstrániť.

Terénna sociálna práca podľa Levickej sa zameriava na jednotlivca, skupinu, komunitu, mapuje lokality z hľadáním výskytu patologických javov vrátane ich výskumu, získavania analýzy a spracovania spoznaných informácií a príčinách vzniku, charakteru, intenzite nepriaznivej situácie poukazuje na sociálne problémy v spoločnosti, no zároveň poskytuje klientovi možnosť riešenia problému a motivuje ho k zmene svojej sociálnej situácie v prirodzenom priestore (Levická, 2003, s. 14)

Podľa Rosinského princípy terénnej sociálnej práce môžeme vymedziť nasledovne: pracuje v prostredí klienta (v jeho byte, komunite), je zameraná predovšetkým na sociálne vylúčených klientov, ktorí stratili schopnosť orientácie v okolitom svete, klientom je veľmi často celá rodina nie len jednotlivec, je nedirektívna, orientovaná na klienta, rešpektuje jeho želania, spolupracuje s ďalšími aktivistami (Rosinský, 2006, s. 82).

Terénna sociálna práca je štandardnou službou, ktorá vie účinne pracovať s ľuďmi žijúcimi v podmienkach sociálneho vylúčenia.

Metódy terénnej sociálnej práce:

Rozhovor s klientom: je základným nástrojom práce v teréne, ktorého cieľom je získanie informácií od klienta, jeho podpora a motivácia.

Práca so spisom: pracovník študuje dokumentáciu ku klientovmu prípadu, vyplňuje potrebné formuláre alebo ich pomáha klientovi vyplňovať.

Vyjednávanie: pracovník sa podľa schopností klienta účastní jednaní medzi ním a úradom.

Doprevádzanie: pracovník, pokiaľ to klient potrebuje, doprevádza klienta na úrad, do školy, do nového zamestnania.

Koordinačná činnosť: pri práci dobrovoľníkov a verejných činností klientov, brigády a podobne.

Konzultácie s odborníkmi: pracovník konzultuje vybraný problém z oblasti sociálnej práce, práva, zdravotnej oblasti, oblasti rodinnej a pedagogickej.

Kontakt s podpornými inštitúciami: komunitným centrom, záujmovými centrami, miestami nevládnymi subjektmi a podobne.

Cieľovou skupinou terénnej sociálnej práce sú obyvatelia so sídelnou jednotkou typu rómskej osady – teda sociálne vylúčené a geograficky segregované komunity. Zvýšená pozornosť je venovaná obyvateľom rómskej osady, ale následné programy sú zamerané na všetkých obyvateľov obce. Príslušníci cieľovej skupiny trpia abstinenciou hodnotového systému, ktorý by ich dovedol k autonómii. Terénna sociálna práca má tento stav napraviť a pripraviť priestor pre následné programy. Počas posledných rokov sa realizovalo niekoľko pilotných programov zameraných na zlepšenie kvality života Rómov na Slovensku (Lehoczká, Heburajová-Ilavská, 2006, s. 110-111).

K terénnej sociálnej práci môžeme zaradiť aj streetwork čo je špecifická, vyhľadávacia, mobilná, terénna sociálna práca, ktorá zahrňuje aktuálnu nízkoprahovú ponuku sociálnej pomoci užívateľom drog a osobám spravidla mladšieho veku, žijúcim rizikovým spôsobom života, u ktorých je predpoklad, že sociálnu pomoc potrebujú vo svojom prirodzenom prostredí.

Podľa Bednárovej je cieľom streetworku osloviť tie skupiny ľudí, ktoré potrebujú socioterapeutickú pomoc, avšak sami ju nevyhľadávajú, prípadne ju odmietajú a poskytnúť im podporu pri zvládaní života (Bednářová,)

3.3 Práca terénneho, komunitného sociálneho pracovníka a sociálneho pedagóga v rómskych osadách

Terénna sociálna práca, oproti ambulantnej a rezidenciálnej forme, kladie zvýšené nároky na kvalifikáciu samotného pracovníka, na jeho profesionálne vedomosti a zručnosti.

Terénny sociálny pracovník musí pracovať na širšom teritóriu, kde zachytáva veľmi pohyblivý a často netransparentný pohyb jednotlivých častí sociálneho systému klienta. Sú na neho kladené nároky na schopnosť abstrahovať, generalizovať a anticipovať. Je často v situácii, kedy sa musí vedieť okamžite samostatne rozhodnúť a nieť zodpovednosť za toto svoje rozhodnutie. Musí disponovať aj veľmi dobrými komunikačnými zručnosťami, schopnosťami empatie a akceptácie. Je to vlastne tímový hráč, ktorý hrá sám a za iných. Sociálny pracovník musí vedieť odhadnúť efektívnu mieru ochoty riskovať. Slovenský terénny sociálny pracovník zväčša nemá kancelárske zázemie a je nútený robiť takmer všetky úkony v prostredí klientov. To je rozdiel od sociálneho pracovníka v západnej Európe. Pracovnú náplň terénneho sociálneho pracovníka nie je možné vopred určiť, pretože sa bude odvíjať od potrieb klientov, ale podľa skúseností je možné stanoviť nejaké obecné pravidlá.

Terénny sociálny pracovník ponúka najmä: služby sociálne právneho poradenstva, vyjednáva s klientom podmienky pre poskytovanie ďalších služieb a spôsoby riešenia jeho problémov, pomáha klientovi riešiť problémy, doprevádza ho k poskytovateľom ďalších sociálnych služieb, spolupracuje pri riešení problémov klientov s jeho širším okolím, vykonáva terénne šetrenie, pripravuje klientov na zapojenie do ďalších rozvojových programov (Rosinský, 2006, s. 83).

Terénny sociálny pracovník sa zaoberá najmä nasledovnými problémami a činnosťami: trvalé pobyty v obci, vyplácanie sociálnych dávok a ďalších potrieb, konflikty klienta s okolím, diskriminácia, porušovania práv klienta. Veľmi často sa vyskytujú problémy klientov, ktoré si vyžadujú dlhodobú asistenciu: bývanie, dlhy a neplatenie poplatkov, využívanie príjmov klienta, voľný čas detí a mládeže, dochádzka detí do školy, domáca príprava detí do školy, možnosti vzdelania, uplatnenia, zamestnanosti, zdravotný stav, úžera. Je potreba rozlíšiť komunitného pracovníka od komunitného sociálneho pracovníka. *Komunitný pracovník*, zaoberajúci sa ovplyvňovaním života v komunite nemusí byť sociálny pracovník s vysokoškolským vzdelaním v odbore sociálna práca alebo príbuzenskom odbore. Naopak komunitný sociálny pracovník by mal byť absolventom

štúdiá sociálna práca alebo príbuzenského odboru a mal by mať osobné predpoklady pre výkon sociálnej práce.

Komunitný sociálny pracovník chápe komunitu ako najvýznamnejší element sociálneho prostredia. Znalosť komunity je potrebná preto, aby sociálny pracovník rozumel vplyvu prostredia na rozvoj a správanie jednotlivca. Komunitný sociálny pracovník musí byť oboznámený s činnosťou rozmanitých organizácií, inštitúcií, aby ich v rámci svojej činnosti mohol zapojiť do riešenia problémov. Tiež musí poznať všetky charakteristiky danej komunity, ktoré môžu obmedzovať osobné a sociálne možnosti jednotlivca (Navrátil, 2003, s. 51).

Komunitný sociálny pracovník sa snaží o posilnenie miestnej komunity, musí brať do úvahy skúsenosti vývoja komunity a zamerať sa predovšetkým na dosahovanie viditeľných výsledkov. Musí mať schopnosť pre proporcie, skôr posilniť celý sektor komunitných aktivít, ako sa zamerať len na niekoľko málo skupín. Musí vedieť jasne rozlišovať roly medzi komunitnými sociálnymi pracovníkmi, komunitnými skupinami i skupinou samotnou (Pavelová, Tvrdoň, 2006, s. 137).

Úlohy komunitného sociálneho pracovníka sú napríklad: kontakt s jednotlivcami, skupinami a organizáciami, analýza komunitných zdrojov a potrieb, strategické plánovanie, podpora pri zostavovaní skupín, tvorba sietí vzájomnej pomoci, facilitácia efektívneho rozvoja skupín, práca s konfliktom medzi skupinami, organizáciami i vnútri skupiny, práca s jednotlivcom vrátane poradenstva, ústna i písomná komunikácia s jednotlivcami, skupinami a organizáciami a mnohé ďalšie (Navrátil, 2001, s. 135).

Sociálny pracovník pracujúci v komunite by mal byť profesionálom, ktorý dokáže:

žiť uprostred konfliktov a napätia, načúvať potrebám jednotlivých skupín žijúcich v komunite, uľahčovať a podporovať konanie rôznych záujmových skupín, pomôcť obyvateľom komunity zapojiť sa do procesu, napísať projekt, skončiť v pravý čas svoju prácu a odvodzovať svoju kompetenciu miestnym obyvateľom (Matoušek, 2003, s. 266).

Komunitný sociálny pracovník, by mal pri výkone svojej práce disponovať špecifickými schopnosťami, spôsobilosťami a zručnosťami, a to hlavne v oblasti motivácie, výskumu, vyjednávania, analýzy potrieb, komunikácie, partnerstva, písania správ a záznamov.

Pracovník, ktorý pracuje s komunitou, sa snaží rozlišovať a prehľbovať porozumenie komunity jej všeobecným problémom i problémom určitých skupín. Taký postup je zjavne pomalší, než povedať ľuďom priamo čo potrebujú a ako to môžu dosiahnuť. Lenže prijímanie hotových nápadov je často odmietané i preto, že sa tým komunitný pracovník

stavia do dominantnej a nie do partnerskej pozície bez ohľadu na to, že rozvoju komunity a tým i každého jej člena pomáhajú jedine dlhodobé hľadiská a postupy.

Je veľmi dôležité, aby komunitný sociálny pracovník poznal špecifiká kultúrnej identity danej komunity. Mal by byť v oblasti zisťovania intímnych otázok v živote rodiny mimoriadne citlivý.

Sociálny pedagóg má pedagogicko – psychologické kompetencie, administratívne, interpersonálne a rozhodovacie zručnosti. Z pedagogického pohľadu prevýchovne pôsobí na dospelých občanov.

Sociálny pedagóg je absolvent magisterského štúdia odboru sociálna pedagogika, tiež odboru pedagogika. Je to odborník, ktorého všeobecné kompetencie spočívajú v pomoci deťom, mládeži, rodičom, dospelým v situáciách narovnania deficit socializácie a hľadania možnosti zlepšenia kvality života detí, mládeže a rodín prostredníctvom výchovy, vzdelávania, prevencie, poradenstva (Bakošová, 2000, s. 26).

Jedným z hlavných cieľov sociálnych pedagógov by malo byť: zameranie sa na špecifiká rómskej rodiny a odhaliť svojpomocný potenciál rómskych rodín, zmapovať situáciu v rómskych rodinách, ako aj stav výchovného prostredia v týchto rodinách, na základe získaných údajov formulovať odporúčania tak pre oblasť rodinnej politiky, ako aj pre oblasť riešenia problémov Rómov.

Sociálny pedagóg v rómskych rodinách vykonáva prevenciu, sociálno - pedagogické poradenstvo a kuratívnu sociálnu prácu (Rosinský, 2006, s. 86).

Plní nasledujúce funkcie vo vzťahu k učiteľom školy: monitoruje a pomáha riešiť pedagogické situácie a to najmä začínajúcim učiteľom, citlivo reaguje na potreby učiteľov v oblasti relaxácie, psychohygieny, predchádzania vyhorenia – syndróme burn out efekt, je podnecovateľom ďalšieho vzdelávania učiteľov, upozorňuje na knižné novinky, časopisy a organizuje kurzy. Sociálny pedagóg by sa mal podieľať na pregraduálnom vzdelávaní učiteľov rómskych detí.

Vo vzťahu k rodičom detí sociálny pedagóg realizuje poradenskú kompetenciu: v situáciách, keď je narušené rodinné prostredie, disharmónia vzťahov a nevhodná rodičovská výchova, citlivo ponúka pomoc, alebo ponuku iného odborníka s cieľom stabilizovať dieťa, poskytuje rodičom rady o výchovnom procese, o efektívnej komunikácii medzi rodičmi a deťmi, poskytuje rady a individuálne konzultácie.

Proces odstraňovania chudoby v rómskych osadách by sa mal realizovať aj terénymi sociálnymi pracovníkmi, ktorí by spolupracovali so sociálnymi pedagógmi. Preto je nutné pripravovať vzdelávací proces pre terénnych sociálnych pracovníkov. Na vzdelávacom

processe sociálnych a misijných pracovníkov so zameraním na rómske spoločenstvom sa podieľa Katedra rómskej kultúry FSV a Z UKF v Nitre. Bolo by vhodné vzdelávať ich najmä v tých vedných odboroch a disciplínach ako je právo, pedagogika, psychológia, sociálna práca, teória kultúry, rómska kultúra (Rosinský, 2006, s. 88).

4 PROJEKT PRIESKUMU

Pre sociálnu prácu i pre sociálne služby sú dôležité viaceré princípy profesionálneho prístupu ku klientom a užívateľom. Etický kódex sociálneho pracovníka vyžaduje plnenie konkrétnych profesionálnych zásad v kontexte morálky, mravnosti, etiky, spoločenského i osobného dobra a podpory ľudskej dôstojnosti klienta napriek jeho nepriaznivej situácii.

V tejto práci sme sa zaoberali otázkou profesionalizácie sociálnych pracovníkov, kde jednou z najdôležitejších kompetencií je poznanie identity jednotlivcov a skupín, s ktorými pracuje. Hlavnú pozornosť sústreďujeme na oblasť kultúrnej identity Rómov.

Pri skúmaní sme použili Q – metodológiu, ktorá pracuje na princípe predkladania sady výrokov skupine osôb, pričom ku každému výroku sa priraduje stupeň významu od najväčšieho po najmenší. Vyhodnocujú sa formou Gausovej krivky.

4.1 Predmet a cieľ prieskumu

Predmetom našich tvrdení bola snaha zistiť úroveň znalostí problematiky identity a identity Rómov, ktorými disponuje sociálny pracovník vo svojom profesionálnom živote.

Na dosiahnutie nášho hlavného cieľa sme si stanovili nasledovné čiastkové ciele:

- zistiť informovanosť sociálnych pracovníkov o identite vo všeobecnej rovine
- porovnať postoje jednotlivých probantov k problematike potrebnosti poznania identity klientely s ktorou pracujú
- zistiť, či oblasť profesionalizácie sociálnych pracovníkov zahŕňa aj témy, ktoré majú súvislosť s identitou.

4.2 Hypotézy

Na základe teoretickej analýzy problematiky sme si stanovili nasledovné prieskumné hypotézy:

H 1) Predpokladáme, že väčšina probantov nebude považovať skúmanie identity za jednu z najdôležitejších profesionálnych kompetencií sociálneho pracovníka

H 2) Predpokladáme, že väčšina probantov nebude považovať poznanie kultúrnej identity Rómov za hlavnú kompetenciu pri výkone svojho povolania.

H 3) Predpokladáme, že probanti sa budú prevažne zhodovať v názore, že nadobúdanie identitárnych kompetencií v oblasti sociálnej práce (profesionalizácia sociálnych pracovníkov) je aktuálny a celoživotný proces.

H 4) Predpokladáme, že väčšina probantov sa zhodne v názore, že profesionalizácia sociálnych pracovníkov je multifaktoriálne podmienená.

H 5) Predpokladáme, že sociálni pracovníci pracujúci vo väzenskom prostredí, budú poznanie identity Rómov preferovať pred sociálnymi pracovníkmi pracujúcimi v iných zariadeniach.

4.3 Metóda prieskumu

Pri našom prieskume sme použili Q – metodológiu, ktorá núti probantov zamyslieť sa nad daným problémom a zároveň určiť si priority v jednotlivých výrokoch.

Na rozdiel od tradičného testového prístupu, v ktorom sa pracuje tak, že sa skupine osôb predloží niekoľko testov a korelujú sa dáta takto získané, v Q metodológii sa naopak k určitej sade výrokov „predloží“ skupina osôb. Pracuje sa so sadou výrokov – možných odpovedí na základnú otázku, ktorou v našom prípade bola informovanosť sociálnych pracovníkov o identite Rómov v kontexte ich profesionalizácie. Q metodológia je „staronový“ prístup, pri ktorom probanti musia ku každému výroku priradiť stupeň významu od najväčšieho po najmenší.

Každý výrok smie byť obsadený len určitým počtom tvrdení, takže výroky je nutné navzájom porovnávať. Počet výrokov, ku ktorým probanti priradujú stupne významu, je predpísaný. Rozloženie napodobňuje Gaussovú krivku, a preto probanti musia skutočne uvažovať o svojich prioritách.

Pri našom prieskume sme si stanovili 40 výrokov, ktoré mali probanti začleniť do predloženej zostavy a priradiť k nim význam od +4 do -4.

Zobrazenie 40 výrokov (Okruh I.)

+4 = úplne súhlasím VĽAVO	(2 výroky)
+3 = veľmi súhlasím	(3 výroky)
+2 = dosť súhlasím	(5 výrokov)
+1 = trochu súhlasím	(6 výrokov)
0 = nedokážem sa rozhodnúť	(8 výrokov)
-1 = trochu nesúhlasím	(6 výrokov)
-2 = dosť nesúhlasím	(5 výrokov)

-3 = veľmi nesúhlasím (3 výroky)

-4 = úplne nesúhlasím VPRAVO (2 výroky)

4.4 Charakteristika vzorky a lokality prieskumu

Výroky boli predložené probantom z oblasti sociálnej práce pracujúcich v rôznych zariadeniach v okresoch Nitra , Zlaté Moravce a Galanta.

Základný súbor výrokov predstavujú 4 respondenti. Q – metodológiu vyplnili 2 muži a 2 ženy, všetci pracujú vo funkcii sociálny pracovník v rôznych zariadeniach. 36 ročný muž s 11ročnou praxou, 41ročná žena s 19 ročnou praxou, 34 ročný muž s 10 ročnou praxou a 45 ročná žena s 9 ročnou praxou.

Všetci naši probanti majú ukončené vysokoškolské vzdelanie. Jediným podstatným rozdielom je dĺžka praxe našich probantov.

Prieskum Q – metodológiou sme robili na skupine probantov, sociálnych pracovníkov v nasledovných zariadeniach:

Sociálny pracovník, pracujúci vo väzenskom zariadení v Ústave na výkon trestu odňatia slobody pre ženy Nitra-Chrenová,

Sociálny pracovník, pracujúci v resocializačnom zariadení Čistý deň v Galante,

Sociálna pracovníčka, pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny na odbore nezamestnanosti v Zlatých Moravciach,

Sociálna pracovníčka, pracujúca vo väzenskom zariadení v Ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mužov Nitra-

4.5 Analýza výsledkov prieskumu

Prvým krokom analýzy našich výrokov je základná charakteristika (vek, pohlavie, zamestnanie, dĺžka praxe) jednotlivých probantov a zobrazenie ich odpovedí na predložené výroky. Podľa popisu našich probantov následne zostavíme tabuľku, v ktorej bude zobrazené priradenie súhlasu od + 4 (čo znamená úplne súhlasím) až po – 4 (čo znamená úplne nesúhlasím), ktorá nám bude slúžiť pri interpretácii získaných výsledkov a zároveň pri prehľadnejšom zobrazení zozbieraných údajov.

Uvedená postupnosť vyplýva s kazuistiky, ktorá slúži na interpretáciu a hľadanie vzťahov medzi jednotlivými výroky. Na základe ohodnotenia výrokov jednotlivými probantmi

diagnostikujeme a rozoznávame priebeh, jeho podmienky a výsledky prieskumu jednotlivých výrokov. Ďalším a zároveň posledným krokom je prognóza, ktorá predstavuje reálne zovšeobecnenie získaných údajov a podnety pre prax v oblasti sociálnej práce. V nasledujúcej časti sú uvedené výroky, ktoré boli hodnotené štyrmi probantmi, ktorí pracujú v oblasti sociálnej práce v rôznych zariadeniach.

Rozloženie Q – metodológie (matrica)

Probant č.1

Naším prvým probantom bol 36 ročný muž, ktorý má ukončené vysokoškolské vzdelanie na magisterskom stupni. Pracuje v Nitre ako sociálny pracovník v zariadení s názvom Ústav pre výkon trestu odňatia slobody a má 11 rokov praxe.

Matrica vyplnená týmto probantom vyzerá nasledovne:

				15					
				3					
			11	40	13				
		10	7	39	12	1			
		14	5	35	9	34			
	37	36	4	26	8	32	28		
2	27	22	38	25	6	31	19	33	
21	20	17	24	16	23	30	18	29	
+4	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	-4	

Probantka č. 2

Našou ďalšou probantkou bola 41 ročná žena, ktorá má ukončené vysokoškolské vzdelanie. Má 19 rokov praxe a pracuje na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny na odbore nezamestnanosti v Zlatých Moravciach. Jej pracovnou náplňou je poskytovať poradenstvo a pomoc nezamestnaným pri hľadaní zamestnania.

Matrica vyplnená podľa tejto probantky vyzerá nasledovne:

				7					
				6					
			36	5	8				
		34	24	38	37	29			
		11	22	40	32	28			
	15	20	18	39	30	23	31		
21	14	12	17	35	25	26	16	33	
2	27	10	3	4	19	9	13	1	
+4	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	-4	

Probant č. 3

Naším ďalším probantom bol 34 ročný muž, ktorý má 10 ročnú prax a má ukončené vysokoškolské vzdelanie. Tento probant pracuje v zariadení s názvom Centrum resocializácie, ktoré sa nachádza v Galante.

Matrica vyplnená podľa nasledujúceho probanta vyzerá takto:

				35					
				34					
			36	26	40				
		30	37	25	12	29			
		20	38	22	32	19			
	10	18	31	21	39	17	9		
11	7	16	28	14	27	15	8	33	
2	3	6	24	13	23	5	4	1	
+4	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	-4	

Probant č.4

Naším posledným probantom bola 45 ročná žena, ktorá má ukončené vysokoškolské vzdelanie na magisterskom stupni. Pracuje v Nitre ako sociálna pracovníčka v zariadení s názvom Ústav pre výkon trestu odňatia slobody a má 9 rokov praxe.

Matrica vyplnená touto probantkou vyzerá nasledovne:

				3				
				4				
			10	5	6			
		27	11	16	7	8		
		26	14	17	9	12		
	39	20	24	22	13	15	25	
21	38	35	34	29	19	23	18	30
40	2	36	37	32	28	31	1	33
+4	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	-4

Tvrdenia na posúdenie empirických dát Q – metodológiu s použitím Q – metodiky/techniky:

I. - okruh výrokov zameraných na pojem (termín) profesionalizácia sociálnych pracovníkov:

1. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je nadobúdanie odborných kompetencií, ktoré sociálni pracovníci získavajú len štúdiom na strednej resp. na vysokej škole.
2. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je nadobúdanie odborných kompetencií, ktoré sociálni pracovníci získavajú nielen štúdiom na strednej resp. na vysokej škole, ale aj v praxi.
3. Do procesu profesionalizácie sociálnej práce patrí aj zvyšovanie informovanosti verejnosti o sociálnej práci ako profesii a zvyšovanie jej kreditu.
4. Do procesu profesionalizácie sociálnej práce nepatrí aj zvyšovanie informovanosti verejnosti o sociálnej práci ako profesii a zvyšovanie jej kreditu.
5. Všeobecne akceptovaná definícia profesie doteraz existuje.
6. Všeobecne akceptovaná definícia profesie doteraz neexistuje.
7. Medzi termínmi profesia, zamestnanie a povolanie je jednoznačný rozdiel.
8. Medzi termínmi profesia, zamestnanie a povolanie nie je jednoznačný rozdiel.
9. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý nie je závislý od ekonomickej povahy.
10. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý je závislý od ekonomickej povahy.
11. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý je závislý od typu sociálnej politiky v štáte.
12. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý nie je závislý od typu sociálnej politiky v štáte.

II. — okruh výrokov zameraných na pojem identita vo všeobecnej rovine v aspektoch profesionalizácie sociálnych pracovníkov.

13. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov nie je podmienená socio-kultúrnym kontextom a nespája sa s požiadavkou poznania identitárnej tematiky.
14. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je podmienená socio—kultúrnym kontextom a spája sa s požiadavkou poznania identitárnej tematiky.
15. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov znamená, že sociálny pracovník vykonáva

sociálnu prácu ako povolanie zamestnanie), v ktorom nemusí byť vzdelaný v oblasti socio-humanitných vied.

16. Do otázok profesionalizácie sociálneho pracovníka patrí aj tematický okruh osobnosť sociálneho pracovníka, jeho osobnostné predpoklady a jeho identita, otázky identity cieľových skupín, pre ktoré pracuje, tam už však nepatria.

17. Do otázok profesionalizácie sociálneho pracovníka patrí aj tematický okruh výkon sociálneho pracovníka v jednotlivých oblastiach sociálnej práce, jeho role a jeho sociálny status, čo sú témy, ktoré nemajú súvislosť s identitou.

18. Sociálny pracovník v interdisciplinárnych tímoch je vysoko efektívny aj bez budovanie svojej identity cez vzdelanie.

19. Cieľom pôsobenia sociálnych pracovníkov je zabezpečiť kvalitu života jednotlivca, skupín, komún a do tohto zámeru poznanie identity nepatrí.

20. Cieľom pôsobenia sociálnych pracovníkov je zabezpečiť kvalitu života jednotlivca, skupín, komún a do tohto zámeru poznanie identity určite patrí.

21. Identita je naša totožnosť, kto sme, čím sme.

22. Identita sociálneho pracovníka je rôzna, môže sa spájať s úradníkom, poradcom, manažérom, terapeutom, sprostredkovateľom i vedcom.

23. Identita sociálneho pracovníka sa nemôže spájať s úradníckym postom.

24. Identita sociálneho pracovníka sa môže spájať s úradníckym postom.

25. Identita sa skúma len v jednej vednej disciplíne, nemá multidisciplinárny a interdisciplinárny rozmer.

26. Identita sa neskúma len v jednej vednej disciplíne, ale má výrazný multidisciplinárny a interdisciplinárny rozmer.

27. Základné rozdelenie identity je osobná identita a skupinová identita.

28. Identita sa nerozlišuje v osobnej a skupinovej forme, ako v jej základných podobách.

29. Multiplicita identity znamená, že jestvuje len jedna jej podoba.

30. Utváranie identity nesúvisí s vonkajšími spoločenskými javmi a procesmi.

31. Poznanie kultúrnej identity Rómov nepatrí medzi odborné kompetencie sociálneho pracovníka.

32. S tematikou kultúrnej identity sociálny pracovník v praxi neprichádza do blízkosti.

III. - okruh výrokov, zameraných na znalosť problematiky identity a identity Rómov

33. Rómovia nie sú cieľovou skupinou pre sociálnych pracovníkov a preto nie je potrebné poznať ich kultúrnu identitu.

34. Rómovia sú cieľovou skupinou sociálnej práce ako etnická minorita a cez žiadne iné identitárne prejavy sa už klientmi sociálnej práce nestávajú.
35. Rómovia sú cieľovou skupinou sociálnej práce nielen ako etnická minorita, ale stávajú sa klientmi sociálnej práce aj cez svoje ďalšie identitárne prejavy.
36. Kompetencie poznania kultúrnej identity Rómov pomáhajú sociálnemu pracovníkovi najvýraznejšie v komunitnej práci.
37. Etnická, národná i národnostná identita Rómov nie sú formy kultúrnej (skupinovej) identity Rómov.
38. Medzi základné tradičné identitárne prvky v rómskej kultúre patrí ich príbuzenská identita.
39. Rómovia majú homogénnu kultúrnu identitu.
40. Rómovia majú heterogénnu kultúrnu identitu.

T 1 Miera súhlasu respektíve nesúhlasu s jednotlivými výrokmi:

Probantom číslo 1 je sociálny pracovník, pracujúci vo väzenskom zariadení v Ústave na výkon trestu odňatia slobody pre ženy Nitra-Chrenová,

Probantom číslo 2 je sociálny pracovník, pracujúci v resocializačnom zariadení Čistý deň v Galante,

Probantom číslo 3 je sociálna pracovníčka, pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny na odbore nezamestnanosti v Zlatých Moravciach,

Probantom číslo 4 je sociálna pracovníčka, pracujúca vo väzenskom zariadení v Ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mužov Nitra-Cintorínska

Výrok číslo	Probant č.			
	1.	2.	3.	4.
1.	-2	-4	-4	-3
2.	+4	+4	+4	+3
3.	0	+1	+3	0
4.	+1	0	-3	0
5.	+1	0	-2	0
6.	-1	0	+2	-1
7.	+1	0	+3	-1
8.	-1	-1	-3	-2
9.	-1	-2	-3	-1
10.	+2	+2	+3	+1
11.	+1	+2	+4	+1
12.	-1	+2	-1	-2
13.	-1	-3	0	-1
14.	+2	+3	0	+1
15.	0	+3	-2	-2
16.	0	-3	+2	0
17.	+2	+1	-2	0
18.	-3	+1	+2	-3
19.	-3	-1	-2	-1
20.	+3	+2	+2	+2

Výrok číslo	Probant č.			
	1.	2.	3.	4.
21.	+4	+4	0	+4
22.	+2	+1	0	0
23.	-1	-2	-1	-2
24.	+1	+1	+1	+1
25.	0	-1	0	-3
26.	0	-2	0	+2
27.	+3	+3	-1	+2
28.	-3	-2	+1	-1
29.	-4	-2	-2	0
30.	-2	-1	+2	-4
31.	-2	-3	+1	-2
32.	-2	-1	-1	0
33.	-4	-4	-4	-4
34.	-2	+2	0	+1
35.	0	0	0	+2
36.	+2	+1	+1	+2
37.	+3	-1	+1	+1
38.	+1	0	+1	+3
39.	0	0	-1	+3
40.	0	0	-1	+4

V nasledujúcej časti našej práce najprv uvedieme celý výrok a po ňom budú nasledovať jeho hodnotenia vychádzajúce z názorov našich probantov, pri ktorých nás zaujímajú najmä extrémne hodnoty.

Extrémne hodnoty sú také hodnoty, ktoré sú v danom súbore jedinečné a z určitých pohľadov odlišné. Napríklad v súbore, kde sa nachádzajú odpovede 3 probantov v intervale od +1 do -1 a štvrtý probant uvedie odpoveď +3, je táto hodnota oproti ostatným hodnoteniam kritická. Môže však nastať situácia, kde sú tri hodnotenia kladné a len jedno záporné, alebo všetky sú vysoké a jedna je nízka, tak aj takéto hodnoty sa považujú za extrémne.

V nasledujúcom prehľade uvádzame jednotlivé tvrdenia s uvedenými charakteristikami.

I. okruh výrokov zameraných na pojem (termín) profesionalizácia sociálnych pracovníkov:

1. „Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je nadobúdanie odborných kompetencií, ktoré sociálni pracovníci získavajú len štúdiom na strednej resp. na vysokej škole“.

S týmto výrokom probant pracujúci ako sociálny pracovník vo väzenskom zariadení pre ženy dost' nesúhlasí, probantka pracujúca ako sociálna pracovníčka na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny a probant pracujúci ako sociálny pracovník v resocializačnom zariadení úplne nesúhlasia, probantka pracujúca ako sociálna pracovníčka vo väzenskom zariadení pre mužov veľmi nesúhlasí.

2. „Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je nadobúdanie odborných kompetencií, ktoré sociálni pracovníci získavajú nielen štúdiom na strednej resp. na vysokej škole, ale aj v praxi“.

Pri tomto výroku nastala zhoda, pričom probant, ktorý pracuje ako sociálny pracovník v resocializačnom zariadení a probantka pracujúca na úrade práce sociálnych vecí a rodiny a tak isto aj probant, ktorý pracuje vo väzenskom zariadení pre ženy uviedli, že s týmto názorom úplne súhlasia, probantka pracujúca ako sociálna pracovníčka vo väzenskom zariadení pre mužov veľmi súhlasí.

3. „Do procesu profesionalizácie sociálnej práce patrí aj zvyšovanie informovanosti

verejnosti o sociálnej práci ako profesii a zvyšovanie jej kreditu“.

Pri tomto výroku zhodne odpovedal probant pracujúci ako sociálny pracovník vo väzenskom zariadení pre ženy a probantka pracujúca ako sociálna pracovníčka vo väzenskom zariadení pre mužov a to tak, že sa nedokážu rozhodnúť. Probantka pracujúca na Úrade práce s týmto výrokom trochu súhlasí, probant pracujúci v resocializačnom zariadení veľmi súhlasí.

4. „Do procesu profesionalizácie sociálnej práce nepatrí aj zvyšovanie informovanosti verejnosti o sociálnej práci ako profesii a zvyšovanie jej kreditu“.

Pri tomto výroku nastala zhoda v názore probantky pracujúcej vo väzenskom zariadení pre mužov a probantky pracujúcej na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny, ktoré sa nevedia rozhodnúť o súhlase prípadne nesúhlase s výrokom. Probant pracujúci vo väzenskom prostredí pre ženy trochu súhlasí a probant pracujúci v resocializačnom zariadení veľmi nesúhlasí.

5. „Všeobecne akceptovaná definícia profesie doteraz existuje“.

K tomuto výroku sa probantka pracujúca na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny a probantka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov vyjadrili zhodne a to tak, že sa nedokážu rozhodnúť o súhlase prípadne nesúhlase s týmto výrokom. Probant pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy s týmto výrokom trochu súhlasí a probant, ktorý pracuje v resocializačnom zariadení dost' nesúhlasí.

6. „Všeobecne akceptovaná definícia profesie doteraz neexistuje“.

K tomuto výroku negatívny postoj zaujala probantka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov a probant pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy a zhodne sa vyjadrili, že s týmto výrokom trochu nesúhlasia. Neutrálny postoj zaujala probantka pracujúca na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny, uviedla, že sa nedokáže rozhodnúť. Probant pracujúci v resocializačnom zariadení s výrokom dost' súhlasí.

7. „Medzi termínmi profesia, zamestnanie a povolanie je jednoznačný rozdiel“.

K tomuto výroku sa probantka pracujúca na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny nedokáže vyjadriť, probant pracujúci v resocializačnom zariadení s uvedeným výrokom dosť súhlasí, probantka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov trochu nesúhlasí a probant pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy trochu súhlasí.

8. „Medzi termínmi profesia, zamestnanie a povolanie nie je jednoznačný rozdiel“.

Probantka pracujúca na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny a probant pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy zhodne uviedli, že s týmto výrokom trochu nesúhlasia. Probantka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov s uvedeným výrokom dosť nesúhlasí a probant pracujúci v resocializačnom zariadení veľmi nesúhlasí.

9. „Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý nie je závislý od ekonomickej povahy“.

Pri tomto výroku nastala zhoda medzi probantkou pracujúcou vo väzenskom zariadení pre mužov a probantom pracujúcim vo väzenskom zariadení pre ženy, ktorí s výrokom trochu nesúhlasia. Probant pracujúci v resocializačnom zariadení veľmi nesúhlasí a probantka pracujúca na úrade práce sociálnych vecí a rodiny dosť nesúhlasí.

10. „Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý je závislý od ekonomickej povahy“.

Pri tomto výroku sa zhodoval názor probanta pracujúceho vo väzenskom zariadení pre ženy a probantky pracujúcej na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorí uviedli, že s daným výrokom dosť súhlasia. Probantka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov uviedla, že s týmto výrokom trochu súhlasí a probant pracujúci v resocializačnom zariadení veľmi súhlasí.

11. „Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý je závislý od typu sociálnej politiky v štáte.“

Zhoda nastala pri hodnotení probanta pracujúceho vo väzenskom zariadení pre ženy a probantky pracujúcej vo väzenskom zariadení pre mužov, ktorí trochu súhlasia s uvedeným výrokom. Probant pracujúci v resocializačnom zariadení úplne súhlasí, probantka pracujúca na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny dosť súhlasí.

12. „Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý nie je závislý od typu sociálnej politiky v štáte“.

S týmto výrokom probantka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov dosť nesúhlasí, probantka pracujúca na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny dosť súhlasí, probant pracujúci v resocializačnom zariadení úplne nesúhlasí a probant pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy trochu nesúhlasí.

II. — okruh výrokov zameraných na pojem identita vo všeobecnej rovine v aspektoch profesionalizácie sociálnych pracovníkov.

13. „Profesionalizácia sociálnych pracovníkov nie je podmienená socio-kultúrnym kontextom a nespája sa s požiadavkou poznania identitárnej tematiky“.

Pri tomto výroku nastala zhoda v názoroch probanta pracujúceho vo väzenskom zariadení pre ženy a probantky pracujúcej vo väzenskom zariadení pre mužov, ktorí trochu nesúhlasia s uvedením výrokom. Probant pracujúci v resocializačnom zariadení sa k výroku nedokáže vyjadriť a probantka pracujúca na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny veľmi nesúhlasí.

14. „Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je podmienená socio—kultúrnym kontextom a spája sa s požiadavkou poznania identitárnej tematiky“.

S týmto výrokom probantka pracujúca na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny veľmi súhlasí, probantka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov trochu súhlasí, probant pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy dosť súhlasí a probant pracujúci v resocializačnom zariadení sa k výroku nedokáže vyjadriť.

15. „Profesionalizácia sociálnych pracovníkov znamená, že sociálny pracovník

vykonáva sociálnu prácu ako povolanie (zamestnanie), v ktorom nemusí byť vzdelaný z oblasti socio-humanitných vied“.

Pri tomto výroku sa vo svojom názore zhodovala probantka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov a probant pracujúci v resocializačnom zariadení, ktorý dost' nesúhlasia. Probantka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny veľmi súhlasí s uvedeným výrokom a probant pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy sa nedokáže rozhodnúť.

16. „Do otázok profesionalizácie sociálneho pracovníka patrí aj tematický okruh osobnosť sociálneho pracovníka, jeho osobnostné predpoklady a jeho identita, otázky identity cieľových skupín, pre ktoré pracuje, tam už však nepatria“.

O súhlase prípadne nesúhlase s týmto výrokom sa nedokáže rozhodnúť probant pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy, probantka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov. Probantka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny veľmi nesúhlasí a probant pracujúci v resocializačnom zariadení dost' nesúhlasí.

17. „Do otázok profesionalizácie sociálneho pracovníka patrí aj tematický okruh výkon sociálneho pracovníka v jednotlivých oblastiach sociálnej práce, jeho role a jeho sociálny status, čo sú témy, ktoré nemajú súvislosť s identitou“.

S týmto výrokom dost' súhlasí probant pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy, trochu súhlasí probantka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, dost' nesúhlasí probant pracujúci v resocializačnom zariadení a nedokáže sa rozhodnúť probantka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov.

18. „Sociálny pracovník v interdisciplinárnych tímoch je vysoko efektívny aj bez budovanie svojej identity cez vzdelanie“.

Zhoda v názoroch nastala u sociálnej pracovníčky pracujúcej vo väzenskom zariadení pre mužov a sociálneho pracovníka pracujúceho vo väzenskom zariadení pre ženy , ktorí veľmi nesúhlasia s uvedeným výrokom. Probant pracujúci v resocializačnom zariadení dost' súhlasí a probantka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny trochu súhlasí.

19. „Cieľom pôsobenia sociálnych pracovníkov je zabezpečiť kvalitu života jednotlivca, skupín, komunit a do tohto zámeru poznanie identity nepatrí“.

Zhoda v názoroch nastala u sociálnej pracovníčky pracujúcej vo väzenskom zariadení pre mužov a sociálnej pracovníčky pracujúcej na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré trochu nesúhlasia s uvedeným výrokom. Sociálny pracovník pracujúci v resocializačnom zariadení dosť nesúhlasí a sociálny pracovník pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy veľmi nesúhlasí.

20. „Cieľom pôsobenia sociálnych pracovníkov je zabezpečiť kvalitu života jednotlivca, skupín, komunit a do tohto zámeru poznanie identity určite patrí“.

Pri tomto výroku sa zhodol sociálny pracovník pracujúci v resocializačnom zariadení, sociálna pracovníčka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny a sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov a zhodne uviedli, že s výrokom dosť súhlasia. Sociálny pracovník pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy uviedol, že súhlasí veľmi.

21. „Identita je naša totožnosť, kto sme, čím sme“.

V tomto prípade zhoda nastala u sociálneho pracovníka pracujúceho vo väzenskom zariadení pre ženy, sociálnej pracovníčky pracujúcej vo väzenskom zariadení pre mužov a sociálnej pracovníčky pracujúcej na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorí uviedli, že s výrokom úplne súhlasia. Sociálny pracovník pracujúci v resocializačnom zariadení sa nedokáže rozhodnúť.

22. „Identita sociálneho pracovníka je rôzna, môže sa spájať s úradníkom, poradcom, manažérom, terapeutom, sprostredkovateľom i vedcom“.

Pri tomto výroku zhodný názor vyjadril sociálny pracovník, ktorý pracuje v resocializačnom zariadení a sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov, ktorí sa nedokážu rozhodnúť. S výrokom trochu súhlasí sociálna pracovníčka

pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny a dost' súhlasí sociálny pracovník, ktorý pracuje vo väzenskom zariadení pre ženy.

23. „Identita sociálneho pracovníka sa nemôže spájať s úradníckym postom“.

S týmto výrokom zhodne dost' nesúhlasí sociálna pracovníčka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny a sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov. Takisto zhoda nastala u sociálneho pracovníka pracujúceho vo väzenskom zariadení pre ženy a sociálneho pracovníka pracujúceho v resocializačnom zariadení, ktorí trochu nesúhlasia.

24. „Identita sociálneho pracovníka sa môže spájať s úradníckym postom“.

S týmto výrokom všetci štyria probanti trochu súhlasia.

25. „Identita sa skúma len v jednej vednej disciplíne, nemá multidisciplinárny a interdisciplinárny rozmer“.

Pri tomto výroku sa nedokáže rozhodnúť sociálny pracovník pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy a sociálny pracovník, ktorý pracuje v resocializačnom zariadení. Probantka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny trochu nesúhlasí a probantka, ktorá pracuje vo väzenskom zariadení pre mužov veľmi nesúhlasí s uvedením výrokom.

26. „Identita sa neskúma len v jednej vednej disciplíne, ale má výrazný multidisciplinárny a interdisciplinárny rozmer“.

Neutrálny postoj k tomuto výroku zaujal sociálny pracovník pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy a sociálny pracovník pracujúci v resocializačnom zariadení. Uviedli, že sa nedokážu rozhodnúť. Sociálna pracovníčka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny dost' nesúhlasí a sociálna pracovníčka, ktorá pracuje vo väzenskom zariadení pre mužov dost' súhlasí.

27. „Základné rozdelenie identity je osobná identita a skupinová identita“.

V tomto prípade zhoda nastala u sociálneho pracovníka, pracujúceho vo väzenskom zariadení pre ženy a sociálnej pracovníčky pracujúcej na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorí veľmi súhlasia. Dost' súhlasí probantka, ktorá pracuje vo väzenskom zariadení pre mužov a probant pracujúci v resocializačnom zariadení trochu nesúhlasí.

28. „Identita sa nerozlišuje v osobnej a skupinovej forme, ako v jej základných podobách“.

S týmto výrokom veľmi nesúhlasí probant pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy, probant pracujúci v resocializačnom zariadení trochu súhlasí, probantka, ktorá pracuje vo väzenskom zariadení pre mužov trochu nesúhlasí a probantka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny dost' nesúhlasí.

29. „Multiplicita identity znamená, že jestvuje len jedna jej podoba“.

Pri tomto výroku zhodne odpovedal sociálny pracovník pracujúci v resocializačnom zariadení a probantka, ktorá pracuje na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorí uviedli, že dost' nesúhlasia. Probantka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov sa nedokáže rozhodnúť a sociálny pracovník pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy úplne nesúhlasí.

30. „Utváranie identity nesúvisí s vonkajšími spoločenskými javmi a procesmi“.

S týmto názorom úplne nesúhlasí sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov, sociálny pracovník pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy dost' nesúhlasí, sociálny pracovník, ktorý pracuje v resocializačnom zariadení dost' súhlasí a probantka pracujúca ako sociálna pracovníčka na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny trochu nesúhlasí.

31. „Poznanie kultúrnej identity Rómov nepatrí medzi odborné kompetencie sociálneho pracovníka“.

Sociálny pracovník pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy a sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov sa vyjadrili zhodne a s výrokom dost'

nesúhlasia. Sociálna pracovníčka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny uviedla, že s výrokom veľmi nesúhlasí, sociálny pracovník, ktorý pracuje v resocializačnom zariadení trochu súhlasí.

32. „S tematikou kultúrnej identity sociálny pracovník v praxi neprichádza do blízkosti“.

Pri tomto výroku sa zhodol sociálny pracovník, ktorý pracuje v resocializačnom zariadení so sociálnou pracovníčkou pracujúcou na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny a uviedli, že trochu nesúhlasia. Rozhodnúť sa nedokáže sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov a sociálny pracovník, ktorý pracuje vo väzenskom zariadení pre ženy dost' nesúhlasí.

III. - okruh výrokov, zameraných na znalosť problematiky identity a identity Rómov

33. „Rómovia nie sú cieľovou skupinou pre sociálnych pracovníkov a preto nie je potrebné poznať ich kultúrnu identitu“.

Tu zhoda nastala v troch prípadoch, pretože sociálny pracovník pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy, sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov a sociálna pracovníčka, ktorá pracuje na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny s týmto výrokom úplne nesúhlasia. Sociálny pracovník, ktorý pracuje v resocializačnom zariadení trochu nesúhlasí.

34. „Rómovia sú cieľovou skupinou sociálnej práce ako etnická minorita a cez žiadne iné identitárne prejavy sa už klientmi sociálnej práce nestávajú“.

S týmto výrokom dost' nesúhlasí sociálny pracovník, ktorý pracuje vo väzenskom zariadení pre ženy, sociálny pracovník pracujúci v resocializačnom zariadení sa nedokáže rozhodnúť, sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov trochu súhlasí a sociálna pracovníčka, ktorá pracuje na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny dost' súhlasí.

35. „Rómovia sú cieľovou skupinou sociálnej práce nielen ako etnická minorita, ale stávajú sa klientmi sociálnej práce aj cez svoje ďalšie identitárne prejavy“.

Pri tomto výroku nastala zhoda v troch prípadoch, sociálny pracovník pracujúci v resocializačnom zariadení, sociálny pracovník pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy a sociálna pracovníčka, ktorá pracuje na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny sa nedokážu rozhodnúť. Sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov dost' súhlasí.

36. „Kompetencie poznania kultúrnej identity Rómov pomáhajú sociálnemu pracovníkovi najvýraznejšie v komunitnej práci“.

S týmto výrokom dost' súhlasí sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov a sociálny pracovník pracujúci vo väzenskom zariadení pre ženy. Trochu súhlasí sociálny pracovník pracujúci v resocializačnom zariadení a sociálna pracovníčka, ktorá pracuje na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny.

37. „Etnická, národná i národnostná identita Rómov nie sú formy kultúrnej (skupinovej) identity Rómov“.

Pri tomto výroku nastala zhoda a sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov a sociálny pracovník pracujúci v resocializačnom zariadení trochu súhlasia. Veľmi súhlasí sociálny pracovník, ktorý pracuje vo väzenskom zariadení pre ženy a sociálna pracovníčka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny trochu nesúhlasí.

38. „Medzi základné tradičné identitárne prvky v rómskej kultúre patrí ich príbuzenská identita“.

Sociálny pracovník, ktorý pracuje v resocializačnom zariadení a aj sociálny pracovník, ktorý pracuje vo väzenskom zariadení pre ženy zhodne uvádzajú, že trochu súhlasia. K tomuto výroku sa nedokáže vyjadriť sociálna pracovníčka pracujúca na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov dost' súhlasí

39. „Rómovia majú homogénnu kultúrnu identitu“.

Pri tomto výroku nastala zhoda v názore sociálneho pracovníka, ktorý pracuje vo väzenskom zariadení pre ženy a sociálnou pracovníčkou pracujúcou na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorí sa nedokážu rozhodnúť. Trochu nesúhlasí sociálny pracovník pracujúci v resocializačnom zariadení a veľmi súhlasí sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov.

40. „Rómovia majú heterogénnu kultúrnu identitu“.

V názore sociálneho pracovníka, ktorý pracuje vo väzenskom zariadení pre ženy a sociálnou pracovníčkou pracujúcou na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorí sa nedokážu rozhodnúť je zhoda. Sociálny pracovník pracujúci v resocializačnom zariadení trochu nesúhlasí a úplne súhlasí sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov.

5 DISKUSIA

5.1 Interpretácia výsledkov prieskumu

Pozitívne výroky:

1. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je nadobúdanie odborných kompetencií, ktoré sociálni pracovníci získavajú nielen štúdiom na strednej resp. na vysokej škole, ale aj v praxi. (2)
2. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý je závislý od ekonomickej povahy. (10)
3. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý je závislý od typu sociálnej politiky v štáte (11)
4. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je podmienená socio—kultúrnym kontextom a spája sa s požiadavkou poznania identitárnej tematiky. (14)
5. Cieľom pôsobenia sociálnych pracovníkov je zabezpečiť kvalitu života jednotlivca, skupín, komunit a do tohto zámeru poznanie identity určite patrí. (20)
6. Identita je naša totožnosť, kto sme, čím sme. (21)
7. Identita sociálneho pracovníka sa môže spájať s úradníckym postom. (24)
8. Základné rozdelenie identity je osobná identita a skupinová identita. (27)
9. Kompetencie poznania kultúrnej identity Rómov pomáhajú sociálnemu pracovníkovi najvýraznejšie v komunitnej práci. (36)
10. Etnická, národná i národnostná identita Rómov nie sú formy kultúrnej (skupinovej) identity Rómov. (37)
11. Medzi základné tradičné identitárne prvky v rómskej kultúre patrí ich príbuzenská identita. (38)

Negatívne výroky:

1. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je nadobúdanie odborných kompetencií, ktoré sociálni pracovníci získavajú len štúdiom na strednej resp. na vysokej škole. (1)
2. Medzi termínmi profesia, zamestnanie a povolanie nie je jednoznačný rozdiel. (8)
3. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý nie je závislý od ekonomickej povahy. (9)

4. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je proces, ktorý nie je závislý od typu sociálnej politiky v štáte. (12)
5. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov nie je podmienená socio-kultúrnym kontextom a nespája sa s požiadavkou poznania identitárnej tematiky. (13)
6. Cieľom pôsobenia sociálnych pracovníkov je zabezpečiť kvalitu života jednotlivca, skupín, komunit a do tohto zámeru poznanie identity nepatrí. (19)
7. Identita sociálneho pracovníka sa nemôže spájať s úradníckym postom. (23)
8. Identita sa nerozlišuje v osobnej a skupinovej forme, ako v jej základných podobách. (28)
9. Multiplicita identity znamená, že jestvuje len jedna jej podoba. (29)
10. Utváranie identity nesúvisí s vonkajšími spoločenskými javmi a procesmi. (30)
11. Poznanie kultúrnej identity Rómov nepatrí medzi odborné kompetencie sociálneho pracovníka. (31)
12. S tematikou kultúrnej identity sociálny pracovník v praxi neprichádza do blízkosti. (32)
13. Rómovia nie sú cieľovou skupinou pre sociálnych pracovníkov a preto nie je potrebné poznať ich kultúrnu identitu. (33)

Neutrálne výroky:

1. Do procesu profesionalizácie sociálnej práce patrí aj zvyšovanie informovanosti verejnosti o sociálnej práci ako profesii a zvyšovanie jej kreditu. (3)
2. Do procesu profesionalizácie sociálnej práce nepatrí aj zvyšovanie informovanosti verejnosti o sociálnej práci ako profesii a zvyšovanie jej kreditu. (4)
3. Všeobecne akceptovaná definícia profesie doteraz existuje. (5)
4. Všeobecne akceptovaná definícia profesie doteraz neexistuje. (6)
5. Medzi termínmi profesia, zamestnanie a povolanie je jednoznačný rozdiel. (7)
6. Profesionalizácia sociálnych pracovníkov znamená, že sociálny pracovník vykonáva sociálnu prácu ako povolanie (zamestnanie), v ktorom nemusí byť vzdelaný z oblasti socio-humanitných vied. (15)
7. Do otázok profesionalizácie sociálneho pracovníka patrí aj tematický okruh osobnosť sociálneho pracovníka, jeho osobnostné predpoklady a jeho identita, otázky identity cieľových skupín pre ktoré pracuje, tam už však nepatria. (16)
8. Do otázok profesionalizácie sociálneho pracovníka patrí aj tematický okruh výkon sociálneho pracovníka v jednotlivých oblastiach sociálnej práce, jeho role a jeho sociálny

status, čo sú témy, ktoré nemajú súvislosť s identitou. (17)

9.Sociálny pracovník v interdisciplinárnych tímoch je vysoko efektívny aj bez budovania svojej identity cez vzdelanie. (18)

10.Identity sociálneho pracovníka je rôzna, môže sa spájať s úradníkom, poradcom, manažérom, terapeutom, sprostredkovateľom i vedcom. (22)

11.Identity sa skúma len v jednej vednej disciplíne, nemá multidisciplinárny a interdisciplinárny rozmer. (25)

12.Identity sa neskúma len v jednej vednej disciplíne, ale má výrazný multidisciplinárny a interdisciplinárny rozmer. (26)

13.Rómovia sú cieľovou skupinou sociálnej práce ako etnická minorita a cez žiadne iné identitárne prejavy sa už klientmi sociálnej práce nestávajú. (34)

14.Rómovia sú cieľovou skupinou sociálnej práce nielen ako etnická minorita, ale stávajú sa klientmi sociálnej práce aj cez svoje ďalšie identitárne prejavy. (35)

15.Rómovia majú homogénnu kultúrnu identitu. (39)

16.Rómovia majú heterogénnu kultúrnu identitu. (40)

I.-okruh výrokov zameraných na pojem (termín) profesionalizácia sociálnych pracovníkov

V tomto okruhu sa nachádzalo dvanásť výrokov, v dvoch prípadoch prevládali u probantov negatívna hodnotenia a v dvoch pozitívne hodnotenia.

Konkrétne negatívne hodnotenia prevládali u sociálneho pracovníka pracujúceho v resocializačnom zariadení (6) a u sociálnej pracovníčky pracujúcej vo väzenskom zariadení pre ženy (6).

Pozitívne hodnotenia prevládali u sociálneho pracovníka, ktorý pracuje ako sociálny pracovník vo väzenskom zariadení pre mužov (6) a takisto u sociálnej pracovníčky pracujúcej na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny (5).

II. - okruh výrokov zameraných na pojem identita vo všeobecnej rovine v aspektoch profesionalizácie sociálnych pracovníkov.

V tomto okruhu, ktorý bol zameraný na identitu vo všeobecnej rovine sa nachádzalo dvadsať výrokov a u probantov prevládali negatívne hodnotenia. U sociálnej pracovníčky pracujúcej na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny (11), u sociálneho pracovníka, ktorý pracuje vo väzenskom zariadení pre ženy bolo negatívnych hodnotení (9), u sociálnej pracovníčky, ktorá pracuje vo väzenskom zariadení pre mužov takisto (9) a u sociálneho pracovníka pracujúceho v resocializačnom zariadení (7).

III. - okruh výrokov, zameraných na znalosť problematiky identity a identity Rómov

V tejto rovine probanti hodnotili osem výrokov. Sociálna pracovníčka pracujúca vo väzenskom zariadení pre mužov sa vyjadrila pozitívne až (7) krát. Sociálny pracovník, ktorý pracuje v resocializačnom zariadení ohodnotil jednotlivé výroky takmer rovnakým počtom hodnotení, čiže pozitívne (3), negatívne (3) a indiferentné (2). Sociálna pracovníčka pracujúca na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny pozitívne hodnotila (2) krát a negatívne takisto (2) krát. U sociálneho pracovníka, ktorý pracuje vo väzenskom zariadení pre ženy prevládali indiferentné hodnotenia v počte (4).

Výsledky tvrdení na základe hodnotenia jednotlivých hypotéz sú nasledovné:

Hypotéza č. 1, v ktorej sme predpokladali, že „väčšina probantov bude považovať skúmanie identity za jednu z najdôležitejších profesionálnych kompetencií sociálneho pracovníka“ sa nám potvrdila. Väčšine probantov nie je termín identity neznámy, majú o ňom teoretické poznatky a vedia ho správne charakterizovať a posudzovať. Zhodujú sa v názore, že poznanie identity je cieľom pôsobenia sociálnych pracovníkov pri zabezpečovaní kvality života jednotlivca, skupín a komunít.

Hypotéza č. 2, v ktorej sme predpokladali, že väčšina probantov nebude považovať poznanie kultúrnej identity Rómov za hlavnú kompetenciu pri výkone svojho povolania sa nám nepotvrdila. Pri formulovaní tejto hypotézy sme vychádzali z predpokladu, že väčšina sociálnych pracovníkov nebude považovať Rómov za hlavnú cieľovú skupinu pri výkone svojho postu a preto nebudú považovať poznanie ich kultúrnej identity za potrebné. Naopak, všetci probanti sa zhodli v názore, že Rómovia sú cieľovou skupinou pre sociálnych pracovníkov a preto je potrebné poznať ich kultúrnu identitu a to najvýraznejšie v komunitnej práci. Dôvodom je skutočnosť, že pojem komunitná sociálna práca sa v našich podmienkach udomácnil a jej systém sa bežne využíva v praxi, pomáha ľuďom v konkrétnych životných situáciách na určitom územnom celku.

Hypotéza č. 3, v ktorej sme predpokladali „že probanti sa budú prevažne zhodovať v názore, že nadobúdanie identitárnych kompetencií v oblasti sociálnej práce (profesionalizácia sociálnych pracovníkov) je aktuálny a celoživotný proces“ sa nám potvrdila, nakoľko všetci probanti považujú profesionalizáciu za nadobúdanie odborných kompetencií, ktoré sociálni pracovníci získavajú štúdiom na strednej resp. na vysokej škole, ale aj v praxi. Zhodujú sa teda v tom, že ide o biodromálny proces, to znamená, že poznatky o tomto procese človek nadobúda v priebehu celého svojho života.

Hypotéza č. 4 v ktorej sme predpokladali, „že väčšina probantov sa zhodne v názore, že profesionalizácia sociálnych pracovníkov je multifaktoriálne podmienená“ sa nám potvrdila. Táto hypotéza je sýtená viacerými výrokmí, ktoré sme uviedli v Q – metodológii. Všetci probanti zhodne uviedli, že profesionalizácia sociálnych pracovníkov je získavanie odborných kompetencií počas celého svojho profesionálneho života, takisto sa zhodli v názore, že je to proces, ktorý je výrazne závislý od ekonomickej povahy a typu sociálnej politiky v štáte. Väčšina probantov si myslí, že profesionalizácia sociálnych pracovníkov je podmienená socio–kultúrnym kontextom a spája sa s požiadavkou poznania identity svojich klientov.

Hypotéza č. 5 v ktorej sme predpokladali, že „sociálni pracovníci pracujúci vo väzenskom prostredí, budú poznanie identity Rómov preferovať pred sociálnymi pracovníkmi pracujúcimi v iných zariadeniach“ sa nám nepotvrdila. Pri formulovaní tejto hypotézy sme vychádzali z faktu, že dvaja naši probanti pracujú vo väzenskom zariadení, v ktorom je nadpolovičná väčšina odsúdených rómskej národnosti. Všetci štyria probanti však zhodne uviedli, že Rómovia patria medzi cieľové skupiny sociálnych pracovníkov a preto je poznanie ich kultúrnej identity potrebné. Takisto si myslia, že sociálny pracovník prichádza v praxi do styku s tematikou kultúrnej identity a že poznanie kultúrnej identity patrí medzi odborné kompetencie sociálneho pracovníka. A prevažná väčšina probantov uviedla, že poznanie identitárnej tematiky je dôležité v profesionálnom živote sociálneho pracovníka.

5.2 Odporúčania pre prax

Na základe teoretických poznatkov a výsledkov prieskumu z danej problematiky navrhujeme nasledovné odporúčania pre prax.

Je nevyhnutné zlepšiť celkové sociálno-ekonomické postavenie rómskej národnosti. Je potrebné intenzívne zvyšovať úroveň identity, respektíve sebauvedomovania Rómov. Tento proces je potrebný pre celkové povznesenie rómskeho obyvateľstva. No bez potrebnej vzdelanostnej úrovne to nie je možné. Preto je primárnou požiadavka zvyšovania vzdelanostnej úrovne rómskej populácie. Je to úloha, ktorá stojí nielen pred mladou rómskou generáciou, ale aj pred ich rodičmi. Jej naplneniu musí pomáhať aj rómska inteligencia v spolupráci s pedagogickou verejnosťou. V tomto smere musia veľa urobiť v práci s rómskymi žiakmi a rodičmi aj asistenti učiteľa, ktorí už na základných školách pracujú. Sú to mladí, ambiciózni ľudia, zanietení pre prácu s rómskymi deťmi v školách. Mnohí z nich si zvyšujú vzdelanie ďalším štúdiom.

Nevyhnutné je, aby súbor školských programov a didaktických materiálov rešpektoval kultúrnu identitu rómskych detí.

Potrebné je zahrnúť do pedagogických materiálov históriu a kultúru Rómov. V procese socializácie zohráva dôležitú úlohu nielen škola ale aj rodina.

Odporúčame rodičom viesť svoje deti k zručnosti v oblasti tradičných rómskych remesiel.

Vytvoriť školy na vzdelávanie žiakov v tradičných rómskych remeslách, aj so zameraním pre zdravotne znevýhodnených žiakov.

Vytvárať podmienky na využitie rómskej rozprávky v procese multikultúrnej výchovy k lepšiemu poznaniu rómskej kultúry a tolerantnosti zo strany majoritného obyvateľstva.

Prostredníctvom školy zvýšiť úsilie o poznanie a rešpektovanie rómskych tradícií ako hodnotovej súčasť celospoločenského života.

Každá národnostná menšina na Slovensku, a v tomto prípade rómska národnostná menšina ako druhá najväčšia národnostná menšina na Slovensku, má právo vydávať knihy národnostných autorov, vydávať noviny, časopisy, detské knihy, mať aktívne občianske združenia rozvíjajúce národnostnú kultúru, folklórne súbory, národnostné divadlo, vysielanie programov v jazyku národnostných menšín vo verejnoprávnych médiách. Kultúra nás totiž robí tým kto sme, čím sme a akí sme. Každá komunita si vytvára svoju kultúru a každá kultúra si vytvára kultúrnu identitu príslušníkov tejto komunity. A práve

v dnešnom prostredí multikultúrnej Európy je zachovanie a rozvoj kultúrnej identity národnostných menšín, rovnako ako aj majoritnej spoločnosti veľmi dôležité.

Odporúčame nezamestnaných viac motivovať, pretože nezamestnaným sa často neoplatí pracovať. Najmä pre mnohopočetné rodiny nie je výhodné, ak sa jeden z nich zamestná, mzda ho totiž dostane na úroveň sociálnych dávok. Budeme musieť intenzívne pracovať na motivácii a dosiahnuť veľký rozdiel v životnej úrovni tých čo pracujú, oproti tým čo nepracujú.

Rešpektovať odlišnosti a špecifiká kultúrnych tradícií rómskeho etnika ako výraz ich etnickej identity. Multikultúru prijať ako východisko profesionálnej etiky Rómov.

Pre celkové povznesenie rómskeho obyvateľa je potrebné zvyšovanie seba percepcie Rómov.

Posilňovať vedomie etnickej identity a rovnoprávnosti u rómskych detí a zároveň i nerómske deti budú môcť pochopiť a oceniť nositeľov minoritnej kultúry ako platných členov spoločnosti.

Pri rozvíjaní a výchovnom využívaní rómskych tradícií odstraňovať ľahostajnosť, nedôveru a predsudky ako podmienky pre neskorší vznik rasovej neznášanlivosti.

Pomocou kompetencií sociálnych pracovníkov rozlišovať osvojenie si základných prvkov kultúry prostredia, základy jazyka, histórie, umenia a folklóru.

Podporovať účasť predstaviteľov rómskych komunít na vypracovaní materiálov o histórii, kultúre alebo jazyku.

Je potrebné iniciovať a podporovať snahu sociálnych pracovníkov v čo najprirodzenejšie kontakty a spoluprácu s rómskymi rodinami, žiakmi a rómskymi asistentmi.

V činnosti sociálnych pracovníkov s rómskym obyvateľstvom je potrebné rešpektovať vekové, etnické a individuálne špecifiká Rómov využívaním metód, ktoré majú prirodzený spontánny vzťah.

Pripravovať terénnu sociálnu prácu pre priamu sociálnu prácu v ohrozených sociálnych skupinách. Zamestnať na túto prácu občanov z radov identických skupín a špeciálne vyškolených pracovníkov.

V regionálnych disparitách s problémovou situáciou vytvoriť v spolupráci s OSVMŠS pracoviská sociálnej prevencie a krízovej intervencie, využívaním pracovníkov z ich vlastných radov.

V procese udržiavania a rozvíjania rómskych tradícií zapájať rómsku inteligenciu, rómske inštitúcie a nadácie. Iniciovať ich k preberaniu väčšej zodpovednosti na rozvoj vlastnej identity a obhajobu vlastného etnika na ceste jeho integrácie a civilizácie.

ZÁVER

Násilná asimilácia či integrácia Rómov do spoločnosti narušila ich prirodzené väzby a sociálne vzťahy, pretože sme im zobrali zodpovednosť za ich potreby. Vybudovali sme systém sociálnej, ekonomickej, kultúrnej i environmentálnej závislosti rómskej minority na majoritnej spoločnosti.

Ak chceme podporovať kultúrnu a spoločenskú integritu u rómskej minority, potrebujeme Rómom vrátiť stratenú zodpovednosť za ich ekonomické, sociálne, kultúrne i environmentálne prostredie. Teraz sme povinní naštartovať programy, ktoré budú u Rómov znovu objavovaním zodpovednosti posilňovať ich kultúrnu a spoločenskú integritu.

Princíp tolerancie je potrebné posilňovať predovšetkým vo vnútri rómskej komunity. Je potrebné odštartovať také programy, ktoré dajú členom komunity príležitosť aktívne riešiť vlastné problémy. Tým je možné posilňovať ich sebedomie, a to bude zasa postupne posilňovať vzájomné tolerantné vzťahy. Súčasný stav riešenia rómskych problémov posilňuje závislosť a nesamostatnosť Rómov v rozhodovaní i v konaní. Bráni im pri riešení vlastných potrieb.

Idea humanity by mala a musí byť tým rozhodujúcim v celom našom výchovnom pôsobení. Pretože nie politika, nie ekonomika, ale idea ľudskosti je tým najpodstatnejším princípom, o ktorý sa musíme usilovať.

Mravne kultivovať ľudskú bytosť (vychovávať), znamená dosiahnuť u nej požadované mravne akceptovateľné konanie, zohľadňujúce tie najvyššie mravné ideály a hodnoty (tie hodnoty, ktoré sú súčasťou kultúry), sformovať jej charakter, vybudovať mravné cítenie, presvedčenie. Odrazom tohto všetkého je utváranie vzťahu človeka k človeku, k prírode, k svetu. Byť človekom znamená byť plnohodnotne mravne rozvinutou osobnosťou. A práve cez výchovu, cez kultúrnu a mravnú kultiváciu ľudskej bytosti môžeme dosiahnuť, aby bol človek - *človekom*, nositeľom hodnôt.

Aj sociálni pracovníci pracujúci s rómskou minoritou, by mali byť nositeľmi mravných hodnôt a tiež by mali mať znalosť o identite svojich klientov.

Ako ukázali výsledky nášho prieskumu sociálnym pracovníkom je pojem identity známi a vedia ho aj správne charakterizovať.

Všetci naši probanti si myslia, že cieľovou skupinou pre sociálnych pracovníkov sú aj Rómovia a preto je nesmierne dôležité poznanie ich identity.

S výpovedí našich probantov je tiež zrejmé, že nadobúdanie identitárnych kompetencií v oblasti sociálnej práce je aktuálny a celoživotný proces.

Profesionalizácia sociálnych pracovníkov je podľa nich podmienená viacerými faktormi napríklad ekonomickým, socio - kultúrnym a závisí od typu sociálnej politiky v štáte.

Považujú ju za nadobúdanie odborných kompetencií, ktoré sociálni pracovníci získavajú štúdiom na strednej resp. na vysokej škole, ale aj v praxi.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ÚDAJOV

- ANTOLOVÁ, I.: *Kaj džas. – Kam kráčaš*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2001, s.232. ISBN 8089008062.
- BAČOVÁ, V.: *Etnická identita a historické zmeny*. Bratislava: SAV, 1996. s.113. ISBN 80-224-0472-1.
- BAKLÁŘ, P.: *Psychologie Romu*. Praha: Votobia, 2004. s. 179. ISBN 80-7220-180 – 8.
- BAKOŠOVÁ, Z.: *Sociálna pedagogika ako študijný odbor*. Bratislava: Pedagogická Revue, roč.52, 2000, č.4, s. 375 ISBN 80-10-00485-5.
- BAKOŠOVÁ, Z.: *Sociálna pedagogika*. Bratislava: FFUK, 1994. s. 80. ISBN 80-223-0817-X.
- BÁRSONY, M.: *Tradícia rómskych remesiel*. Bratislava: WSA, 1993. s. 55. ISBN 80-89225-13-6.
- BREZÁK, J.: *Úvod do štúdie demografie*. Bratislava: LÚČ, 2005. s. 23. ISBN 80- 85544-43-1.
- BRINKMAN, H.: *Soziale Arbeit und Systemtheorien*. Freiburg im Briesgau: Lambertus Verlage , 1993. s. 198. ISBN 33-7841-0658-7.
- CANGÁR, J.: *Ludia z rodiny Rómov*. Nové Zámky: CROCUS, 2002. s. 237. ISBN 80-88992-42-7.
- COULSHED, V. ORME, J.: *Social work practice*. London: Macmillan Press Ltd, 1998. s. 256. ISBN 0-333-72730-4.
- DAVIDOVÁ, E.: *Bez kolíb a šiatrov*. Košice: Východoslovenské nakladateľstvo, 1995. s. 140 – 141. ISBN 80-7178-0334.
- DŽAMBAZOVIČ, R.: *Premeny rómskej rodiny*. In: *Rodina v spoločenských premenách Slovenska*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2001. s. 125. ISBN 80-7090-081-6.
- HANCOCK, I.: *My Rómsky národ*. Bratislava: Petrus, 2005. s. 258 ISBN 80-88939-97-6.
- HARTL, P.: *Komunita občanská a komunita terapeutická*. Praha: Slon, 1997. s. 221. ISBN 80-85850-45-1.
- HORVÁTHOVÁ, E.: *Cigáni na Slovensku*. Bratislava: SAV 1964. s. 343 ISBN 80-8055-386-6.
- KINKOR, M.: *Komunitní práce*. In: *Moderní řízení a sociální práce*. Praha. Portál, 2003. s. 253. ISBN 80-85850-10-9.

- KOVÁČ, M. MANN, A.B.: *Boh všetko vidí. O del sa dikhel*. Bratislava: Ister Science Press, 2003. s. 230. ISBN 80-8060-082-1.
- KUSÁ, Z.: *Social History of Poverty in Slovakia*. Final Report. Bratislava: Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied 1997. s. 134. ISBN 80-85544-43.
- KUSIN, V. VANKOVÁ, K.ODLEROVÁ, E. a kol.: *Identita v procese socializácie a personalizácie rómskeho etnika*. Nitra: UKF, 2006. s. 89. ISBN 80-8050-961-1.
- KUŠNIERIKOVÁ, N., MANN, A.B., ONDRUŠEK, D., ŠIŠKOVÁ, T.: *Rómovia, vzdelávanie, tretí sektor*. Bratislava: PDCS, 2001. s. 90. ISBN 80-968095-6-3.
- LEHOCZKÁ, L.: *Kultúrna identita Rómov*. Nitra: Copyright, 2006. s. 113. ISBN 80-8050-945-X.
- LEHOCZKÁ, L. HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, L.: *Komunitné sociálne služby v kontexte kultúrnej identity obyvateľov rómskych osád*. Nitra: Copyright, 2006. s. 126. ISBN 80-8050-961-1.
- LEHOCZKÁ, L. HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, L.: *Priestor pre integritu Rómov*. Bratislava: Ševt a.s., 2008. s. 194. ISBN 978-80-8094-406-3.
- LEVICKÁ, J.: *Metódy sociálnej práce*. Trnava: Trnavská univerzita, 2003. s.48. ISBN 80-8907438-3.
- LIÉGEOIS, J. P.: *Rómovia, cigáni, kočovníci*. Bratislava: Istropolitana, 1995. s. 272. ISBN 80-967380-4-2.
- LUKÁČ, M.: *Medzinárodný zborník vedeckých štúdií grantovej úlohy. Katedra vzdelávanie dospelých a sociálnej práce filozofická Fakulta Prešovskej univerzity v Prešove*: 2003. s. 167. ISBN 973-9087-83-3.
- MANN, A.B.: *Neznámi Rómovia*. Bratislava: Ister Science Press, 1992. s. 186. ISBN 80-900486-2-3.
- MANN, A.B.: *Rómsky dejepis*. Bratislava: Kiligram, 2000. s. 47. ISBN 80-968744-1-1.
- MAREŠ, P.: *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Slon, 1999. s. 248. ISBN 80-85850-61-3.
- MAREŠ, P.: *Nezamestnanost jako socialní problém*. Praha: Slon, 1994. s. 151. ISBN 80-901424-94.
- MATEJOVIČ, P.: *Cigán i Róm*. In: *Domino fórum*, roč.8, č 35/1999. s. 8. ISBN 8073670402.
- MATOUŠEK, O. a kol.: *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. s. 380. ISBN 80-7178-548-2.

- MATULAY, S. MATULAYOVÁ, T.: Sociálna práca – vybrané kapitoly. Nitra: PF UKF, 1998. s. 96. ISBN 80-968753-0-4.
- NAKONEČNÝ, M.: *Psychologie temer pro každého*. Praha: Academia, 2004. s. 318. ISBN 80-200-1198-6.
- NAVRÁTIL, P.: *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. s.165. ISBN 80-903070-0-0.
- NAVRÁTIL, P a kol.: *Rómové v české společnosti*. Praha: Portál, s.224. ISBN 80-7178-741-8.
- NOVOTNÁ, V. SCHIMMERLINGOVÁ, V.: *Sociální práce, její vývoj metodické postupy*. Praha: FFUK, 1992. s.128. ISBN 80-7066483-5.
- ONDREJKOVIČ, P.: *Socializácia a sociológii výchovy*. Bratislava: Veda, 2004.s. 200. ISBN 80-224-0781-1.
- PAVELOVÁ, E.: Komunita ako priestor na prácu svojpomocných skupín. In: Čistý deň 2. ročník, č. 1/2004 s. 67. ISBN 80-7178-226-2.
- PAVELOVÁ, E. TVRDOŇ, M.: *Komunitná sociálna práca*. Nitra: UKF, 2006. s.175 ISBN 80-8050-983-2.
- PIVOŇ, R.: *Dejiny Rómov*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2007. s. 29. ISBN 80 – 89225-12-8.
- POTRIK, M.: *Kto učí rómskych žiakov?* In: Pedagogická profesia v kontexte aktuálnych spoločenských zmien. Prešov: KPdFHPVPU- MC, 2001. s. 3 -4.
- PRŮCHA, J.: *Multikultúrna výchova. Teórie – praxe – výskumu*. Praha: ISV, 2001. s. 17 - 18.
- RADIČOVÁ, I.: Hic Sunt Romales. Bratislava: Fulbrightova komisia, 2001. s. 318. ISBN 80-8891-13-7.
- RADIČOVÁ, I.: Rómovia = problém. Sociológia: 2001. s. 438. ISBN 80-210-2624-3.
- RADIČOVÁ, I.: Chudoba Rómov vo vzťahu k trhu práce v Slovenskej Republike. Sociológia: 2001. s. 456. ISBN 80-8083-231-5.
- ŘÍČAN, P.: S Rómy žít budeme - jde o to jak. Praha: Portál, 1998. s. 149. ISBN 80-7178-410-9.
- ROSINSKÝ, R.: *Prierez socio-kultúrnymi vrstvami identity rómov*. Nitra: UKF, 2006. s. 146 ISBN 80-8050-981-6.
- ROSINSKÝ, R.: *Pregraduálne vzdelávanie učiteľov rómskych detí*. In.: BUTAŠOVÁ, A. KADLEČÍKOVÁ, Z. VALACHOVÁ, D.: *Edukácia rómskych detí v európskom kontexte*. Bratislava: COMENIU, 2002. s. 275. ISBN 80-85756-70-6.

- SCHILING, J.: *Soziale Arbeit*. Entwicklungslinien der Sozialpädagogik/Sozialarbeit. Neuwied, Kriftel, Berlin: Luchterhand, 1997. s. 381. ISBN 3-472-03014-3.
- STRIEŽENEC, Š.: *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava: Vydavateľstvo AD, 1996. s. 255. ISBN 80-967589-0-X.
- TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov: FiF UK, 2002. s. 572. ISBN 80-8068-086-8 .
- VAŠEČKA, M. a kol.: *Rómske hlasy*. Bratislava: IVO, 2002. s. 167. ISBN 80-88935-36-9.
- VAŠEČKA, M.: *Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002. s.907. ISBN 80-88935-41-5.
- VÝROST, J. SLAMĚNÍK, *Sociální psychologie*. Praha: ISV nakladatelství, 1997. s. 98. ISBN 80-85866-20-X.
- ŽILOVÁ, A.: *Úvod do teórie sociálnej práce (náuka o sociálnej práci)*. Badín: MENTOR, 2005. s. 13-14. ISBN 80-968932-1-1
- [http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza2050vdc2.pdf\(2008-5-4\)](http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza2050vdc2.pdf(2008-5-4)).